

15937

Prof. Dr. SABIN CIORANU

Academia de Inalte Studii Comerciale
și Industriale Cluj-Brașov

Rolul băncilor românești din Ardeal, în pregătirea Unirii

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Prof. SABIN CIORANU

Rolul băncilor românești din Ardeal, în pregătirea Unirii

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Extras din „Observatorul Social-
Economic“, Brașov, nr. 2—3, 1944

BCU Cluj-Napoca

RBCFG201801693

Rolul băncilor românești din Ardeal, în pregătirea Unirii *)

Inceputurile organizației de credit a românilor ardeleni a împlinit în anul 1943, al 75-lea an de existență, fiind această organizație mai tânără decât organizația de credit a sașilor sau ungarilor, nații conviețuitoare cu noi.

În adevăr, în Ungaria cea dintâi bancă s'a înființat la Brașov în anul 1835, **Kronstaedter Allgemeine Sparkassa**, având un capital inițial de 4.072,70 fl. repartizat asupra 90 asociați și fiind o cooperativă sistemul Schultze—Delitzsch, căreia îi urmează în 1840, **Erste Pester Vaterlaendische Sparkassa**, din Budapesta și în 1841, **Hermannstaedter Allgemeine Sparkassa** cu un capital de 1.322 fl., care în 1900 era încă de numai 10.000 cor. Forma ei juridică era tot o cooperativă de credit după sistemul Schultze—Delitzsch, sistem împrumutat din Germania¹⁾.

Noile înființări de bănci sau cooperative de credit merg anevoios chiar și la concetățenii noștri sași și unguri, căci până în preajma anului 1870, abia funcționează pe teritoriul fostei Ungarii 100 astfel de organizațiuni de credit.

Cele două bănci săsești urmăresc scopuri naționale și altruistice, ajutorarea cu credit ieftin a populației săsești de negustori și meșteșugari din cele două orașe și acest lucru rezultă cu prisosință din statutele lor cari prevăd :

ca, jumătate din beneficiile anuale să fie folosite pentru opere de folos obștesc;

capitalul social, să fie remunerat cu un procent egal cu dobânda, plătită după depuneri și în fine

restul ce mai rămâne din beneficiile anuale, să fie trecut la fondul de rezervă.

Iobăgia, care pentru țăranul român dăinuiește până către

---

*) Conferință ținută la Camera de Comerț din Brașov, în ziua de 23 Ian. 1944, pentru comemorarea a 25 ani împliniți, dela unirea Ardealului cu Patria Mamă.

¹⁾ Petra Petrescu, Monografia Băncii Albina, 1897, pag. 4 și Dr. N. Petra, Băncile Românești din Ardeal și Banat, 1936, pag. 6.

sfârșitul anului 1848, reduce pe țăran în ocupațiunile sale aproape numai la agricultură și creșterea vitelor și numai în puține locuri s'a dezvoltat și un comerț rudimentar, dar legat aproape exclusiv numai de ocupația lui principală.

Gospodăria lui prezentând o economie complectă — evident pe-o scară de tot redusă — îi satisface nevoile sale de traiu, încât nu simte nevoia unor obiecte pe cari să fie obligat să le procure de aiurea și din afara gospodăriei sale, astfel încât banii nu jucău un rol prea important în viața lui, cel puțin pentru timpul, cât a trăit în iobăgie.

O schimbare esențială se produce abia după 1848, când din iobag, — peste noapte — devine mic agricultor, lucrând pământul pe cont propriu și simțind nevoia uneltelor agricole și a vitelor de lucru, pentru cumpărarea cărora însă avea nevoie de bani.

La aceste lipsuri imediate se mai adaugă apoi, setea lui după acapararea de pământ în vederea sporirii patrimoniului său și asigurării unei existențe mai omenești și mai lipsită de griji.

Dar pentru aceste lucruri avea nevoie de bani, cari îi lipseau și pe cari din lipsa unei organizații de credit naționale îi împrumuta dela alți săteni, în special dela micii comercianți conviețuitori cu ei, mai apoi dela evreii azezați ca, comercianți și mici industriași prin satele noastre — cari în curând ajung la bunăstare materială ajutați fiind și de cămătăria practică de ei — erau însă cu desăvârșire excluși dela binefacerile creditului organizat și relativ mai ieftin, difuzat de organizațiile de credit ale sașilor și ungarilor.

Cămătăria acelor vremi după afirmațiile lui Petra Petrescu ²⁾ mergea până la 100%, iar după un articol publicat în revista **Economul** din Blaj, Nr. 22/1878, chiar și mai sus, căci iată ce ne spune în acel articol, intitulat: „**Poporul și speculanții sau cămătării**” ³⁾.

„Hectolitrul de cucuruz a costat în primăvara aceasta neîntrerupt 6.50 fl. (circa 13 Lei aur) nu numai în piața Blajului, ci și în alte locuri. Speculanții noștri au adus cucuruz și-l dau pe așteptare până la toamnă, hectolitrul cu 11 fl. Dacă vom considera, că împrumutul acesta abia durează 6 luni și după 6.50 fl. capital se ia pentru acest timp 4.50 fl., aceasta nu face nici mai mult și nici mai puțin de 133 $\frac{1}{2}$ procente la an, adică după fiecare 1 fl., 1.38 fl. interese. În adevăr, frumos câștig.“

Cu toate acestea trebuie să treacă mai bine de 25 de ani — dela desființarea iobăgiei — până când în fine și românii se gândesc la înființarea unei bănci serioase, bine dotată cu fonduri proprii și excelent organizată, care este în stare să-i ajute serios și temeinic în nizuințele lor spre mai bine și dela înființarea că-

²⁾ P. Petrescu, op. citat, pag. 7.

³⁾ Dr. G. Dragoș, Cooperația din Ardeal, 1933, pag. 17.

reia, în adevăr românii fac progrese economice atât de importante și de vizibile, încât dau de gândit asupraitorilor lor milenari, ridicând ca o furtună protestele presei ungurești, care cerea întoarcerea vremii și readucerea românilor, în cătușele iobăgiei economice.

Sașii și ungurii, cari se bucurau de toate libertățile politice, de-o bunăstare materială pronunțată — comerțul și industria gă-sindu-se în mâinile lor — de privilegiile țechurilor, în cari românii nu erau nici admiși și nici suferiți, se mai bucurau din belșug și de lumina culturii răspândită prin școlile de toate gradele, dela școala primară până la cele mai înalte școli, au putut ataca cu succes și problema organizării creditului, pe când românii, scăpați de iobăgie abia în 1848, se găseau în fața altor probleme cu mult mai importante, cari așteptau o grabnică soluționare, ei fiind siliți să meargă treptat în aceste realizări.

Lupta politică angajată de marele Arhiepiscop Andrei Baron de Șaguna, vizează mai întâi școala și biserica, școala, pentru că românii în marea lor majoritate erau neștiutori de carte, iar satele românești erau lipsite aproape complet de școli, mai apoi biserica, care trebuia scoasă de sub influența și jurisdicțiunea Patriarhiei de Carlovaț și apoi, se cerea încadrată de preoți luminați.

Se dă deci în mod firesc întâietate tuturor problemelor de ordin cultural și bisericesc, rămânând pentru o mai târzie soluționare organizarea economică, care însă n'a fost neglijată în concepția marelui Arhiepiscop, după cum o putem constata din statutele Astrei, cari poartă pecetea gemului său ⁴⁾.

În cei 24 ani scurși dela ștergerea iobăgiei și până la înființarea primului institut de credit, s'a realizat organizarea învățământului primar, înființarea: Liceelor dela Brașov și Brad, ceva mai târziu a Școlii Superioare de Comerț din Brașov, Institutului Teologic din Sibiu și ridicarea lui la rang de institut academic — nu se admiteau decât tineri cu bacalaureatul, iar durata cursurilor, contrar opoziției făcută de Guvernul Maghiar, s'a stabilit la 3 ani — și a Școlii Normale de băieți din Sibiu, cu durata cursului de 3 ani apoi 4 ani, punând preoții și dascălii noștri în privința pregătirii, alături de preoții și dascălii sașilor și un-gurilor.

Această muncă uriașă de organizare școlară și bisericească a fost secundată de tipărirea de cărți bisericești și destinate învățământului de toate gradele, însuși genialul Arhiepiscop ostenește neobosit în întocmirea de astfel de cărți — bisericești și școlare — de înființarea de ziare, reviste de specialitate, tipografii, astfel că, opera de culturalizare face progrese atât, de mari, încât după 24 ani, pătura intelectuală românească nu se mai compune aproape numai din câțiva dascăli și ceva mai mulți preoți dispu-

⁴⁾ Iosif Gârbacea, Astra, conferință rostită în Dec. 1943.

nând însă de o cultură redusă, ci numărul acestora a crescut considerabil, cadrul s'a lărgit, înțeleptul vlădică îndrumând și ajutând cu bani, tineretul nostru dornic de carte și spre alte cariere, închise sau necunoscute nouă până atunci.

Prin Astra, se caută organizarea economică și îndrumarea românilor spre comerț și meșteșuguri, se nizuește să se realizeze aceste deziderate prin conferințe și prin lupta dusă contra țechurilor, privilegiile acestora ștergându-se pentru totdeauna, în preajma anului 1870.

Dar a rămas nesoluționată problema creditului și a cămătăriei, care continua să înflorească, distrugând multe existențe și îmbogățind în continuare pe sași, unguri și mai ales pe evrei, veniți de pe meleagurile Galiciei, pripășiți printre noi în mediul orășănesc și mai apoi infiltrați și cuibăriți și la sate, ca negustori, mici industriași și chiar și meseriași, făcând pe bancherii satelor, introducând o nouă practică, împrumutarea cu bani și admitând ca atât capitalul cât și dobânda, să li se restituie în produse agricole, prin ceea ce dobânda devine și mai usturătoare ajungând până la 200%, cum foarte bine observă Directorul Băncii Ardeleana din Orăștie, D-l Ion Lapedatu, astăzi Vice-Gubernator al Băncii Naționale a României, în „**Monografia Băncii Ardeleana**” tipărită din prilejul împlinirii alor 25 ani de activitate *).

Mitropolia de Sibiu, bănește slab dotată și mașter ajutată de Guvernul Maghiar, în repetite rânduri a fost nevoită să se împrumute cu diferite sume de bani, pe cari i-a găsit întotdeauna în comuna Rășinari, situată în nemijlocita apropiere a reședinței din Sibiu.

Marele Arhieru, ori de câte ori simțea nevoia de a se odihni sau de a se liniști — de atâtea ori i-a fost amărâtă viața, în mod cu totul inutil — se refugia în această comună, situată la poalele munților, găsind liniște, o bună primire și inimoasă ospitalitate la preotul cărturar **Sava Popovici Barciănu**, cât și la fruntașii comunei **Coman Cioranu**, sau fiul acestuia **Bucur Cioranu** și la socrul său **Șerban Giurculețiu**, — la înmormântarea acestuia din urmă, participând din inițiativă proprie chiar în persoană — cari nu odată l-au ajutat cu bani, fără dobândă. Probabil a apreciat foarte mult nu numai ospitalitatea lor, ci și dărnicia cu care și-au pus punga lor la dispoziția Mitropoliei, cât și priceperea lor în treburile economice, admirând inteligența și vioiciunea spiritului lor, căci nu mai așa ne putem explica hotărârea exprimată chiar prin testamentul său, ca **Bucur Cioranu**, să fie cooptat de Consistorul din Sibiu, ca membru al „Fondurilor Șaguniene” *).

cât și dorința de a fi înmormântat lângă Biserica cea nouă

*) Ioan Lapedatu, Monografia Băncii Ardeleana, 1912.

*) Adresa Mitropoliei către Bucur Cioranu.

din Rășinari, unde și astăzi își doarme somnul de veci, în umbra brazilor și sub scutul leilor de bronz, în apropierea aceloră, cari l-au înțeles, iubit și stimat *a).

Rășinărenii, — cari n'au cunoscut mizeriile și jugul iobăgiei — pe lângă agricultură se mai ocupau și cu un comerț viu de vite și oi, cu exploatarea pădurilor, mai apoi cu oieritul practicat întocmai ca și de locuitorii din Săliște, Jina sau Poiana, până hăt departe în Crimeia și Caucaz, se bucurau de o bunăstare materială mai avansată decât românii de pe alte plaiuri ale Transilvaniei, cu toate acestea vor fi avut și ei nevoie de credit, pe care nu l-au găsit numai la bancherii streini ai Sibiului, pe lângă dobânzi uzurare, de cari a fugit chiar Mitropolia noastră, căutând sprijin la fruntașii acestei comune.

În Rășinari a cunoscut probabil pe Visarion Roman, care îndeplinea rostul de modest dascăl, prin căsătorie înrudindu-se cu cele mai fruntașe familii din comună, la care a apreciat de sigur mintea clară, spiritul viu și inteligent vecinic agitat și preocupat și cu alte probleme decât ale școlii, căruia îi încredințează între anii 1854—1855 suplînirea unei catedre la Seminarul Pedagogic din Sibiu, iar în anul 1857 — pe atunci V. Roman avea abia 24 ani — îl chiamă în fruntea Telegrafului Român (organul de publicitate al Mitropoliei) în calitate de redactor, iar atunci

* a) Colaborarea pe terenul economic între marele Arhiepiscop și Coman Cioranu, rezultă atât de viu, din următoarele rânduri ce mi-au fost adresate de către domnul Ilie Beu, funcționar superior al Băncii Albina din Brașov, la 23 Februarie 1944 (după ținerea conferinței la Brașov):

„Comuna Apoldul de Jos, județul Sibiu, a fost total lipsită de pădure și în anul 1863, când s'a ivit ocazia de a cumpăra o pădure de 484 jug. cad. situată în hotarul comunei învecinate Sângătin, dela proprietarul ungur Fejer Geza, fiind comuna lipsită de bani, a apelat la ajutorul Mitropolitului Andrei Șaguna. Acesta, voind să ajute această fruntașă și curat românească comună, s'a deplasat la fața locului, a văzut pădurea și a promis că le va mijloci banii necesari pentru cumpărarea ei.

Când s'a prezentat delegația peste câteva zile la Mitropolitul Șaguna, le-a predat banii și le-a pus la inimă ca să-i replătească în termen de cel mult trei ani, fără nici o dobândă, căci acești bani sunt împrumutați de el, dela Coman Cioranu din Rășinari.

În acești trei ani, îmi spunea nonagenarul Ion Popa Hila, nu a tăiat nimeni porc în comună, ci au postit cu toții, petru ca să poată replăti cinstit împrumutul, așa cum li s'a și dat.“

Multe drumuri la Împăratul și multe alte nevoi ale Mitropoliei de Sibiu, au fost finanțate tot de susnumitul fruntaș al comunei Rășinari, care niciodată nu l-a refuzat pe vizionarul vlădică și nici nu a înțeles să realizeze câștiguri din aceste împrumuturi, cari aveau caracterul de ajutoare.

Așa se explică prietenia cu care l-a cinstit și pe care a trecut-o și asupra fiului său mai mare Bucur Cioranu și asupra socrului acestuia, Șerban Găurculețiu.

când abandonează conducerea îi trece funcția de contabil și de supraveghietor, la Tipografia Arhidiecezană.

Revine la Rășinari, unde continuă să funcționeze la școala primară, trece mai apoi ca notar, având astfel ocazia să se familiarizeze și cu treburile obștești și cu administrația provinciei noastre, dobândind orientare și în gândirea politică a celor puși în fruntea treburilor politice din județul Sibiu — cari deși erau sași, — lucrau exclusiv în intențiile guvernului din Budapesta.

Bănuim, că în repetatele discuții ce Visarion Roman a avut cu marele Arhieru a fost nu numai aprobat ci și încurajat direct în gândurile sale, cari — după cum vom vedea mai târziu — au îmbrățișat și economicul, gândul său fiind preocupat și de probleme în legătură cu organizarea creditului și cu înființarea de cooperative de credit, cari existau deja la vecinii noștri sași, activând zelos și cu mult folos în mai multe comune ale județului Sibiu, fiind larg și generos sprijinite de Hermannstaedter Allgemeine Sparkassa, ea însăși cooperativă de credit și îndeplinind dela început, un rost de centrală a lor.

De sigur a fost sfătuit să stăruie în străduința sa de a înființa astfel de cooperative și la români. — V. Roman cu doi ani în urmă a revenit din Apoldul de sus, încântat de organizarea unei cooperative de credit săsești și de pe atunci îl frământa ideea înființării unei astfel de cooperative și pe seama noastră — și probabil i-a indicat ca loc de încercare chiar comuna Rășinari, care și pe acele vremuri avea 2,500—3.000 locuitori, dispunând de o bunăstare materială mai avansată și de bani, locuitorii ei putând semna nu numai părți sociale, ci și depune surplusul lor de numerar, pe care nu-l încredințau nici băncilor sau bancherilor streini din Sibiu, ci-l țineau ascuns și improductiv, în gospodăria lor.

Așa se face, că prima cooperativă de credit ia naștere în Rășinari, fiind chemată la viață prin truda și activitatea neobosită a dascălului Visarion Roman, în ziua de 24 Aprilie 1867, își începe însă activitatea abia la începutul anului 1868, trebuind să se allerge și să se stăruie mai bine de 8 luni pentru a se obține aprobarea forurilor de stat și mai apoi înscrierea firmei la Tribunalul din Sibiu, arăt de mult se temeau încă de pe atunci ungerii, de organizarea economică a românilor din Transilvania.

Din însemnările ce ne stau la dispoziție n'am putut descifra mărimea capitalului social strâns prin părți sociale, ci doar mărimea unei părți sociale stabilită la 50 fl. plus 2 fl. taxă de înscriere, din care s'a format din primul moment, fondul de rezervă.

Numele societății a fost Societate de păstrare și împrumut, iar scopul ei prin statute a fost stabilit după cum urmează :

„de a-și procura mijloacele banale necesare la întreprinderile economice și de speculă și de altă parte spre a da ocaziune locuitorilor cu

bani disponibili să aibă unde a-i alocă și păstra pe timpul mai scurtu sau mai lungu, după împregiurările și voia lor⁷⁾.

Cooperativa a fost organizată după sistemul Schultze-De-litzsch — cum de altfel erau organizate și cooperativele săsești, statutele cărora mai mult ca sigur, că au inspirat și pe Visarion Roman la întocmirea statutelor acestei înjghebări românești — răspunderea membrilor fiind nelimitată și solidară pentru toate împrumuturile contractate de cooperativă sau acordate de ea.

Tot prin statute, s'a stabilit dobânda după depuneri în cel mult 5% și dobânda de perceput dela debitori în 6% plus 1/3 comission.

Pentru o mai rapidă augmentare a fondurilor de lucru se mai prevede în statute, că dobânda după depuneri nu se plătește la mâna deponenților, ci se adaugă capitalului până se va asigura un capital de rulment suficient de mare.

Comisionul de 1/3%, ce se încasează dela debitori, trece direct la fondul de rezervă, care va fi fructificat ca orice depunere spre fructificare⁸⁾.

Intre întemeietori găsim : 5 intelectuali și anume : 1 preot, medicul comunei, 3 dascăli (între cari pe V. Roman) și 5 economi mai înstăriți și fruntași ai comunei.

Tot cu sprijinul lui Visarion Roman se mai înființează în județul Sibiu încă 9 cooperative de credit numite reuniuni, cari însă n'au ajuns la o dezvoltare mai mare, numărul lor reducându-se mai târziu, prin fuziune.

Cu toată bunăstarea materială a locuitorilor din Rășinari, nici această primă înjghebare de credit n'a avut o soartă mai bună, a vegetat,

„tânjind în permanență și fiind forțată să lichideze fără pagubă pentru asociați în anul 1881 — la 13 ani dela înființare — din lipsa de interes a membrilor săi și mai ales din cauza plecării lui Visarion Roman la Sibiu, la 14 Martie 1872, unde luă conducerea Băncii Albina, pe care tot el o înființase⁹⁾.

Lipsa de interes poate fi interpretată și așa :

debitorii n'au înțeles să-și achite în termen împrumuturile, termenul fiind stabilit la cel mult 6 luni, prin ceea ce reuniunea n'a dispus de bani și n'a putut activa mai inimos,

iar cei cari au dispus de bani, nu i-au încredințat reuniunii, structura căreia n'a fost pătrunsă și rostul ei n'a fost înțeles.

Pe de altă parte Visarion Roman, cu toată inteligența sa scilicitoare și cu tot spiritul său practic, n'a înțeles că o cotă de 50 fl. și de 2 fl. taxă de înscriere e cu mult prea mare în special pentru reuniunile dela țară, deși a fost acceptată de către sași,

7) G. Dragoș, op. citat, pag. 23.

8) G. Dragoș, op. citat, pag. 23.

9) Pavel Berariu, Visarion Roman, 1937, pag. 26—27.

cari însă erau mai bogați și mai luminați în privința activității cooperativelor de credit, încât probabil, capitalul societar al acestei cooperative a fost cu totul neînsemnat și insuficient.

A mai contribuit la nereușită și răspunderea nelimitată a membrilor, nu numai pentru împrumuturile contractate de reuniune, ci și pentru cele acordate ca împrumut, răspundere, care de sigur a speriat pe mulți economi, buni și vrednici gospodari, cari mai cu seamă nu bucuros ar fi luat garanția pentru cei mulți și nevoiași, cari au recurs la creditul ei.

* * *

Se afirmă, că Visarion Roman a plecat la 1872 la Sibiu, când în realitate el a părăsit activitatea sa din Rășinari din 1869, când a trecut în calitate de inspector în slujba societății de asigurare Transilvania, întemeiată cu capital româno-sășesc, fiind angajat de directorul Adolf Worell,

„cu scopul ca să facă propagandă printre români, atât pentru subscrieri de acții, cât și pentru câștigarea de clientelă, care să se asigure la bancă“¹⁰).

Acest nou cerc de activitate îl aduce în legătură cu realitățile vieții economice.

Cutrecerând în lung și lat Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul, și-a dat în curând seama cât suntem de depășiți nu numai în domeniul cultural, de națiile conviețuitoare, ci și de forța economică a lor, ajutați fiind de organizația bancară și cooperăția de credit nu numai în satisfacerea nevoilor lor de credit, ci și în câmpul larg al problemelor sociale, școlare și bisericești, organizația economică fiind pusă în slujba acestor idei generoase, mai cu seamă, la sași.

Mai apoi nemulțumirile colaborării româno-săsești dela Transilvania — nemulțumire ivită nu din vina noastră — îl convinge pe Visarion Roman de tristul adevăr,

„că românul de câte ori s'a întovărășit cu alții, totdeauna a fost înșelat“¹¹).

și-și pune legitima întrebare :

„oare nu s'ar putea înființa și între români un institut curat românesc“¹¹).

la care întrebare, tot singur dă răspunsul,

„se pot înființa și la români asemenea institute îndată ce vor fi oameni, cari vor ști cum să se apuce de lucru“¹¹).

Activitatea variată dela Transilvania îi îmbogățesc cunoștințele economice, pe de altă parte îl silesc direct să-și procure

¹⁰) P. Petrescu, op. citat, pag. 11.

¹¹) P. Petrescu, op. citat, pag. 12.

o sumedenie de cărți de specialitate mai cu seamă în limba germană, pe care o cunoștea foarte bine făcând studii și în școlile medii ale lor, încât devine fără să vrea cel mai priceput și cel mai bine inițiat în problemele financiar-economice, un adevărat „self made man”, cum foarte bine o spune P. Petrescu — care de altfel l-a cunoscut personal — colaboratorul său la Albina îndată după înființarea ei, în cartea sa, Monografia Băncii Albina.

„Convîngerea aceasta nu i-a mai dat odihnă, îl frământa ziua și noaptea”, ne-o spune tot d-l P. Petrescu ¹²⁾.

și muncind încă în slujba Transilvaniei cu o „stăruință de fier”, se așterne pe lucru și pe studiu.

Își procură dela cooperativele de credit săsești, mai apoi dela marile bănci din Budapesta și Viena statutele lor și împrumutând din ele tot ceea ce a bănuțit mai bun, întocmește statutele unei bănci ce urma să se înființeze numai cu capital românesc.

Aceste statute le prezintă în prima jumătate a anului 1870 consilierului de curte în pensiune Iacob Bologna — care de altfel avea faima unui eminent jurist — cu rugămintea de a le cerceta împreună cu următorii fruntași ai vieții noastre politice, stabiliți la Sibiu : Paul Dunca, consilier guvernamental în pensiune, Ioan Hannia, directorul Seminarului din Sibiu, David Baron Urs, colonel cezaro-regesc în pens. și Ilie Măcelariu, consilier în pens., iar personal, stă de vorbă și discută cu : Timotei Cipariu, canonic din Blaj și membru al Academiei Române, Alexandru și Antoniu Mocioni, mari proprietari, pe cari îi cercetează în Budapesta, mai apoi la ei acasă în Capolnaș, cât și pe prepozitul capitular I. Moldovan — membrul Academiei Române de mai târziu și mecenatul care a donat întreaga sa avere de circa 1 milion coroane pentru o fundație pe seama Blajului — cari cu toții, cu multă însuflețire, au aderat la ideea înființării unei bănci românești, stăruind pentru neînsemnate modificări, în statutele văzute și cetite de ei.

Statutele sunt traduse în ungurește și împreună cu o cerere sunt încredințate lui Alexandru Mocioni, care în ziua de 3 Noiembrie 1870, le prezintă ministrului Szlávy, pentru aprobare. (Ministrul Comerțului din Budapesta).

Iniințarea institutelor de credit pe acea vreme, era reglementată de codul civil austriac, introdus prin patenta imperială din 1 Septembrie 1853, ori codul civil, cerea o aprobare înaltă dată prin rescript imperial, întemeiat pe un referat al ministrului de comerț ¹³⁾.

Frații Mocioni, scontând o aprobare ușoară și urgentă — li s'a promis doar din partea ministrului acest lucru — sfătuesc

¹²⁾ P. Petrescu, op citat, pag. 12.

¹³⁾ Dr. N. Petra, Băncile Românești din Ardeal și Banat, 1936, pag. 7.

pe Visarion Roman, în care și ei vedeau pe viitorul director și conducător, să meargă la Budapesta și Viena, pentru ca la fața locului să studieze nu numai organizația unor bănci mai mari, ci și cercul lor de activitate, care va trebui adoptat și de noua bancă românească.

În Noembrie 1870, Visarion Roman apucă drumul Vienei pentru a studia organizația și structura internă a băncilor: Oesterreichische Hypotekar-Credit und Vorschussbank și Erste oesterreichische Sparkassa, cât și organizația și funcționarea Bursei de Efecte tot de acolo, în care oraș a stat mai bine de 5 luni, dar menținând un contact permanent în special cu protectorul său Iacob Bologa. Cheltuielile acestui drum și șederi la Viena, deocamdată au fost suportate de către proprietarul Nicolae Șandor de Vișt din Oarda — jud. Alba — care în contul acțiunilor ce va semna mai târziu i-a avansat suma de 300 fl., cât și din vânzarea unei părți din zestrea soției sale, din Rășinari ¹⁴⁾.

Fanatismul și încrederea oarbă în reușita înființării rezultă atât de eclatant din hotărârea ce a înțeles să ia Visarion Roman, abandonarea serviciului său dela Transilvania, unde era relativ bineșor plătit și vânzarea unei părți din zestrea soției sale atunci, când avea deja copii, pe cari împreună cu soția îi lasă în grija socnilor săi, fără vre-un venit vizibil. Dar tot atâta încredere îi dovedește și proprietarul din Oarda, care avansează suma de 300 fl. destul de importantă pentru acele vremi, în contul acțiunilor ce va subscrie mai târziu.

Pe ziua de 15 Aprilie 1871, îl găsim din nou la Budapesta, stăruind alături de frații Mocioni — în special Alexandru — pe lângă ministrul comerțului pentru aprobarea statutelor, ministru, care punea piedeci și cerea șapte modificări esențiale în statute. După lungi discuții în fine se ajunge la eliminarea a 3 modificări cerute, iar pentru 4, se admite modificarea statutelor. Cea mai importantă era, începerea activității băncii, se leagă de un capital de 300.000 fl. repartizat asupra 3000 acțiuni în întregime semnat, probabil se credea din partea ministrului, că va fi imposibil strângerea unui capital atât de important și deci nici banca valahă nu va putea lua ființă. Cercetând capitalul băncilor săsești de pe acele vremi, vom găsi că s'a exagerat față de noi, căci de exemplu, Hermannstaedter Allgemeine Sparkassa încă la 1900 avea un capital de abia 10,000 cor., deci de numai 5,000 fl.

Pe ziua de 26 Iunie 1871, sosește în fine la Sibiu aprobarea statutelor, iar pe ziua de 27 Iunie 1871, se întrunesc dintre fondatorii de mai târziu, Ion Hannia, Iacob Bologa, Paul Dunca și Visarion Roman, pentru a lua cunoștință de cuprinsul adresei ministrului de comerț din Budapesta, Nr. 6727 din 20 Iunie 1871,

¹⁴⁾ P. Petrescu, op. citat, pag. 18.

că Impăratul prin rescriptul dat în Schoenbrunn în ziua de 14 Iunie 1871, a încuviințat înființarea; se profită de această împrejurare pentru a se exprima mulțumiri scrise fraților Mocioni pentru

„ostenelele și stăruințele ilustrităților lor în cauza aprobării statutelor”¹⁵⁾

și în fine, se aprobă și un „Regulament provizoric”, chemat să îndrume lucrările „Comitetului fondator al institutului de credit și de economii Albina, pe timpul până la definitivă constituire a consiliului, în sensul articolului 35 din statute”¹⁶⁾.

Pe ziua de 1 Iulie 1871, comitetul fondator emite un program de lucru pentru viitoarea bancă, care se aduce la cunoștința publicului, iar pentru 1 August 1871, în fine, se publică și prospectul de emisiune și se stabilește ca ultim termen de semnare ziua de 10 Octomvrie 1871, termen care apoi se prelungește prin o nouă hotărâre a fondatorilor până la 30 Noemvrie 1871 (pe ziua de 15 Oct. 1871, situația acoperirii capitalului social era: 597 acționari au subscris 1836 acțiuni), hotărându-se în ședința din 15 Octomvrie 1871, următoarele:

„pentru cazul când nici până la 30 Noemvrie a. c. nu s'ar subscrie toate 3000 acțiunile institutului nostru, membrii Comitetului primesc obligamentul de a mai subscrie atunci fiecare încă atâtea acțiuni, câte au subscris până astăzi; iar restul îl vor primi în părți egale domnii Antonie și Alexandru Mocioni, pentru ca astfel, cu expirarea termenului al doilea de subscriere, capitalul de acțiuni recerut de art. 7 al statutelor, să fie la tot cazul subscris.”

Se țin mai multe ședințe ale fondatorilor în cari se ia la cunoștință mersul subscrierilor și se expediază diferite lucrări curente, iar pe ziua de 14 Martie 1872, se stabilește ținerea adunări generale de constituire la Sibiu, pentru ora 10.30, în sala Asociațiunii transilvane, fiind parcă un indiciu al promiei divine, ca din primul moment să se stabilească cea mai strânsă și de Dumnezeu binecuvântată legătură de colaborare între prima bancă românească și poporul român, strâns unit în privința revendicărilor sale culturale și economice, în instituția cea mai tânără, dar și cea mai răsfățată, a înțeleptului vlădică din Sibiu.

În această adunare generală se constată, că s'au subscris 3,242 acțiuni, deci cu 8.067% mai mult, asupra cărora s'a încasat ca prim acout de 30% și 10% ca acout asupra vărsământului II dela 239 acțiuni în total 98,844.50 fl., care sumă se reduce la 90,492 fl., după ce se scad speșele de fondare de 5,854.50 fl. (1.9515% din totalul capitalului societar) se restituie 2,498 fl. acoutul plătit asupra plusului de 242 acțiuni plus semnate, se

¹⁵⁾ P. Petrescu, op. citat, pag. 20.

¹⁶⁾ P. Petrescu, op. citat, pag. 21.

¹⁷⁾ P. Petrescu, op. citat, pag. 25.

alege primul consiliu de administrație compus din : Alexandru Mocioni, președinte, Iacob Bologna, prim v. preș., David Baron Urs, al doilea v. preș., Ion Popescu, notar, Timoteiu Cipariu, Paul Dunca, Ion Hannia, Eliă Măcelariu, Dr. Aureliu Maniu (acesta a strâns cel mai mare număr de acțiuni, în Lugoj, unde locuia), Antonie Mocioni și Dr. Ion Vancea, mitropolitul Blajului, care însă demisionează de îndată ce i se aduce la cunoștință alegerea¹⁸⁾ și în fine, se numesc : Visarion Roman în calitate de director, cu un salariu de 1,800 fl., Ștefan Lissai, contabil, cu un salariu de 1000 fl., Christian Zidu, oficial, cu un salariu de 600 fl. și mai târziu, Iosif Lissai, contabil șef¹⁹⁾.

Astfel organizată și încadrată cu oameni de bine, în consiliu și în calitate de funcționari, Albina își începe activitatea pe ziua de 10 Aprilie 1872, dispunând de un numerar de 88,699 fl., fiind

„cea mai fericită realizare de ordin economic a Românilor din Ardeal și cea mai puternică instituție financiară de atunci și până în zilele noastre“²⁰⁾

— spune atât de sugestiv profesorul G. Dragoș, iar

„frumoasele rezultate obținute an cu an de prima bancă românească Albina, a orientat intelectualitatea românească spre înființarea de societăți pe acțiuni“²¹⁾.

Cu oameni luminați și cinstiți, călăuziți de principiul cruțării, pornește la drum Banca Albina și se adevărește dela început temeinicia cuvintelor rostite de către președinte către prima adunare generală, „am pus domnilor, începutul începuturilor”, căci de aici înainte pornește la treabă ca un iureș organizația economică-financiară a românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, la început într'un ritm mai lent, mai apoi, tot mai impetuos, pentru a speria până în adâncul măruntaelilor pe unguri, după cum vom vedea mai târziu.

La această dată, sașii și ungurii dispuneau de următoarea organizație de credit :²²⁾

Bănci și institute de credit	59	24%
Casa de Economii (Sparkassen)	146	60%
Reuniuni de credit personal și bănci populare	39	16%
Total	244	100%

¹⁸⁾ P. Petrescu, op. citat, pag. 35—36.

¹⁹⁾ Iosif Lissai a fost preluat dela Transilvania. A stat mai bine de 40 ani în slujba Albinei, dovedindu-se un element de elită și de real folos, alegerea fiind mai mult decât fericită.

²⁰⁾ G. Dragoș, op. citat, pag. 24.

²¹⁾ G. Dragoș, op. citat, pag. 25.

²²⁾ P. Berariu, op. citat, pag. 33.

față de o singură înjghebare românească, care se găsea însă la „începutul începutului”.

După cum foarte bine o spune profesorul G. Dragoș, Banca Albina a servit de model și statutele sale au fost împrumutate și de alte bănci, înființate mai târziu și de aceea credem de bine să cunoaștem operațiunile admise și dispozițiunile referitoare la repartiția beneficiilor, pentru a ne lămurii asupra caracterului băncilor noastre și anume, dacă au fost numai bănci comerciale, căutând în primul rând câștigul și urmărind ca scop principal distribuirea de dividende remuneratorii, sau conducătorii lor s’au gândit și la social și național, principii de căpetenie pe acele vremi, mai cu seamă pentru noi atât de înapoiați în toate domeniile față de conlocuitorii sași, urmărind numai interesele lor și jinduind să-și păstreze intacte, nemodificate și nereduse toate privilegiile dobândite cu sute de ani în urmă dela regii maghiari, fără să ne fi dat nici cel mai mic sprijin, în lupta noastră dusă contra stăpânilor și asupritorilor milenari, care dela unirea Ardealului cu Ungaria și mai cu seamă dela dualism încoace — 1867 — încearcă unificarea Ardealului cu Ungaria cu furca, disprețuind orgolios mai cu seamă populația valahă, care i-a servit cu credință timp de aproape o mie de ani, fără să recolteze altceva decât dorința de a-i păstra și în continuare, în iobăgia economică și culturală, spre a-i putea angaja cât mai îndelungat și cât mai ieftin, în calitate de slugi, pe moșiile lor.

Scopul inițial al băncii este stabilit prin articolul 1 al statutelor sale ²³⁾ :

„a procura poporului țaran mijloacele bănești necesare pentru purtarea și dezvoltarea economiei sale, a deștepta într’însul spiritul de economie, a ridica creditul real în țară și astfel — prin operațiunile cuprinse în acest statut — a promova interesele economiei naționale”.

Operațiunile institutului sunt înșirate în articolul 16, după cum urmează :

- „A) Iniințarea reuniunilor de credit pentru participanți;
- B) Darea de împrumuturi simple și de împrumuturi ipotecare;
- C) Răscumpărarea de datorii ipotecare;
- D) Emiterea înscriselor de ipotecă ;
- E) Primirea de depozite de bani spre fructificare ;
- F) Escomptarea propriilor înscrise de ipotecă și darea de anticipațiuni pentru ele.

Capitalul societății se întrebunțează cu preferință în negoazele cuprinse sub A, B, C și F.

Mai departe institutul :

²³⁾ P. Petrescu, op citat, pag. 129—160.

G) primește bani pe lângă emiterea bonurilor de casă, cu interese,

H) dă anticipațiuni pentru obiecte de valoare,

I) escomtează polițe sigure,

K) face operațiuni de comision,

L) cumpără și vinde imobile,

M) emite obligațiuni pe lângă depunere în casă, de bani gata ori de atari obiecte de valoare, ce sunt bazate pe siguranță deplină”.

În privința împărțirii beneficiilor articolul 69 dispune următoarele :

„Câștigul institutului stă din venitul curat, ce rezultă după subtragerea tuturor intereselor, speselor și pierderilor.

Din venit se împart înainte de toate 5% între acționari, după capitalul de acțiuni răspuns. Rămasul, se împarte de âst mod :

a) 15% pentru fondul de rezervă.

b) 5% pentru fondul de garanță al reuniunilor de credit pentru participanți,

c) 10% tantiemă pentru consiliu,

d) 4% tantiemă pentru directori,

e) 2% tantiemă pentru funcționari,

f) 10% tantiemă pentru membrii comitetelor reuniunilor de credit,

g) o anumită sumă, care să nu fie mai mică de 5% al venitului anual, pentru scopuri de folos comun.

Restul, se împarte ca supradividendă, între acționari”.

Dreptul de vot al acționarilor în adunările generale ordinare și extraordinare, se stabilește prin articolul 50 :

„Fiecare acționar are în adunarea generală un vot. Proprietarii de cinci acțiuni, au două, cei de zece acțiuni și mai multe, au trei voturi”.

Articolul 83, vorbește de dizolvare și prevede dispozițiunea : „proiectul de dizolvare are a se subșterne Ministerului reg. ung.”,

iar articolul 85, cuprinde dreptul guvernului de a putea numi un comisar, cu dreptul de a participa la toate ședințele consiliului, la adunările generale și având dreptul de veto, contra ori și căror hoiărări ce i s'ar părea, că sunt contra statutelor, guvernul având a se declara în privința controverselor, în timp de cel mult 20 zile.

Geniul lui Visarion Roman reese luminos din felul cum au fost înșirate operațiunile institutului, pe care recitindu-le astăzi vedem, că aproape cuprind în întregime toate operațiunile practice și în zilele noastre,

și rezultă și din împrejurarea, că dorește dela început, ca banca să pornească la drum sănătos, să dispună de mijloace bănești suficiente și cum bănuia dela început, că strângerea de depuneri dela populația satelor va merge mai greu, pentru acest scop pre-

vede înființarea la sate de reuniuni de credit cu concursul, supraveghierea și garanția Albinei, reuniuni menite să canalizeze disponibilitățile de numerar ale sătenilor români, spre Albina și să emiterea de „înscrise de ipotecă” (scrisuri funciare) care se face atât în temeiul împrumuturilor ipotecare acordate direct împrumutaților cât și în temeiul împrumuturilor ipotecare acordate de alte bănci, dar răscumpărate dela acestea, ipoteka trecându-se asupra Băncii Albina.

De sigur, aceste operațiuni nu sunt născociri ale minții lui Visarion Roman, dar el cu o rară intuiție a înțeles, că sunt operațiuni cari aduc băncilor parale, — multe chiar — și deci s'a gândit ca dela început să introducă la Albina toate operațiunile bancare practicate atât de marile bănci ale Vienei cât și de organizațiunile de credit ale sașilor dela noi, pentru a nu mai fi nevoie de o modificare a statutelor, aprobate cu atâta încetineală și mai ales târăgâneală, de către Ministerul Comerțului din Budapesta.

Stilizarea statutelor și diferitelor regulamente privind funcționarea băncii ne dovedesc și talentul de organizator-talent pe care nu avea de unde-l moșteni, nimeni în familia sa nu s'a mai ocupat cu probleme bancare, deci îi lipsia tradiția — dar inteligența lui superioară l-a făcut să înțeleagă și să culeagă învățăminte înțelepte din practica ce a făcut la Viena și a organizației de credit săsești, dela noi.

Mai reținem, dispoziția democratică a articolului 50, de a nu pune banca la dispoziția unei asociații de mari acționari, cari prin numărul mare al voturilor exprimate în adunările generale în temeiul acțiunilor trecute pe numele lor, ar putea aservi banca intereselor lor egoiste și personale, a limitat deci la cel mult trei voturi, numărul voturilor ce poate fi exprimat de un singur acționar, fără considerare la numărul acțiunilor ce deține,

cât și grija exprimată față de consolidarea băncii, prin strângerea de fonduri de rezervă, cari sunt dotate cu 15% inițial, apoi cu 5% pe seama reuniunilor de credit.

Pentru scopuri de interes obștesc prin statute se asigură cel puțin 5%.

Statutele organizațiilor de credit săsești și în acest domeniu au servit de model, la noi doar cotele sunt mai mici decât la ele. Albina pentru a reuși, nu se putea mulțumi numai cu plata unui dividend de numai 5% atunci, când depunerile erau de multe ori remunerate cu 6 și 7%, deci trebuia să se urmărească și scopuri comerciale.

Gândul sănătos al întemeietorului se manifestă și în dorința de a se atribui capitalul social unui număr cât mai mare de subscrietori, provenind din toate ocupațiunile și păturile sociale și acest lucru încă s'a realizat pe deplin încă dela început, după cum ne arată numărul acționarilor și repartitia lor pe profesii:

	acțiuni	%
338 economi și prop. de pământ, dețin	1104	35
193 funcționari și notari comunali	477	15
190 preoți	467	15
85 comercianți	218	7
72 persoane morale	157	6
58 femei	140	5
72 profesori și dascăli	104	5
63 pensionari	92	3
62 meseriași	81	2
23 militari	69	2
4 gazetari	33	1
5 medici	22	1
<u>1213 acționari ²⁴⁾</u>	<u>3137</u>	<u>100</u>

Este. — credem — interesant să se cunoască și acționarii — nominal — cari au deținut 20, sau mai multe acțiuni :

Alexandru Mocioni, mare prop.	100 acțiuni
Antoniu Mocioni, mare prop.	100 "
David Baron Urs, colonel pens.	25 "
Paul Dunca, cons. gub. pens.	20 "
Ion Vișa, prop. Abrud	20 "
Dr. Ion Vancea, mitropolit, Blaj	50 "
Petru Bădilă, asesor	20 "
Eugeniu Mocioni, mare prop.	50 "
Gheorghe Mocioni, mare prop.	25 "
Sabbas Popovici, capelan militar	32 "
Ladislau Pop, consilier de Casație	20 "
Dr. Aurel Maniu, Lugoj	20 "
Iova Popovici, comerciant Lugoj	30 "
Gavriilă Militici, proprietar Oravița	35 "
Păun Atnagia, econom Vragiu	30 "
Teodor Pap, proprietar Lugoj	30 "

Avem deci abia 16 așa ziși mari acționari, pe când cei mai mulți au semnat 1 până la 5 acțiuni, cel mult.

Din lista acționarilor pe care o găsim în Monografia Albinei, întocmită de P. Petrescu — paginile 110—126 — mai constatăm, participarea românilor de pretutindeni, Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, fără deosebire de confesiune. Adunarea generală de constituire ține seama de această participare la semnarea capitalului social și alege în consiliu, pe lângă 7 ortodocși și 4 greco-catolici, exprimându-se și prin aceasta, că Albina înțelege să stea pe deasupra problemelor confesionale.

Cercetând primul bilanț al Albinei încheiat pe ziua de 31 Decembrie 1872 și cel întocmit pentru 31 Decembrie 1884, ulți-

²⁴⁾ Pavel Berariu, op citat, pag. 44.

mul semnat de Visarion Roman — moare în dimineața zilei de 11 Mai 1885, de pe urma unei emoragii cerebrale — găsim o dovadă în plus, că statutele întocmite de el în adevăr în ceea ce privește operațiunile au fost bine studiate și admirabil puse la punct. Cifra finală a bilanțului 1872, este de 383,810 fl. pe când cifra finală a bilanțului 1884, trece la 3.073.893 fl., deci se prezintă cu o creștere de 800%. Depunerile spre fructificare ne sunt arătate cu 1.666.249 fl., iar valoarea scrisurilor financiare în circulație cu 860.500 fl. Fără acest ram de operațiuni, mijloacele de lucru ale ei ar fi fost cu mult mai neînsemnate și ajutorul dat economiei românești s'ar fi mărginit într'un cadru mai restrâns, fără să mai vorbim și de răscumpărarea împrumuturilor ipotecare dela alte bănci românești cari, cu ajutorul Albinei și-au mobilizat creanțele lor imobilizate, dobândind și ele la rândul lor noi mijloace de lucru, cari le-au permis să activeze energic, hotărât și binefăcător, în favoarea agriculturii românești.

Dar bilanțul anului 1884, ne mai arată două cifre, cari ne rețin atențiunea și anume: la activ găsim, Efecte Publice 114, 521 fl. și Casele institutului 113, 548. fl.

Și aici, gândul său pururea agitat, bine și cu mult folos pentru bancă a stabilit, că o bancă cu pretenții trebuie să-și plaseze o parte a capitalului social în efecte lombardabile la banca de emisiune sau alte bănci, deci în efecte ce pot fi mobilizate în numerar, dar cari produc și un venit variabil între 4—6%, cât și imobile, a căror rentabilitate întotdeauna a fost mai mare, decât dobânda după depuneri.

Atunci, când destinul și vrerea celui de sus face, ca Visarion Roman să apuce drumul vecinicei, Banca Albina se găsește în plină consolidare, drumul ei este trasat, economia românească nu se mai poate lipsi de activitatea ei, dar a creat și o tradiție pe care o împrumută celorlalte bănci înființate după ea, cari îi împrumută statutele, organizația, metoda de lucru și de gândire, încât epoca de organizare a reclamat dela ele un timp mai scurt, putându-se încadra rapid și cu tot folosul, în economia românească.

El moare, dar spiritul său rămâne mai departe între zidurile Albinei, gândul lui fiind depănat în continuare de ajutorul lui credincios și inteligent **Iosif Lissai** șef contabil, care alături de Partenie Cosma, câștigă merite ce nu trebuiesc așa ușor uitate, în legătură cu organizarea vieții bancare dela noi.

* * *

Am stăruit ceva mai mult asupra Albinei și rosturile ei, statute, operațiuni, activitate etc. fiindcă în adevăr a constituit „începutul începutului”, dela ea s'au inspirat întemeietorii de bănci de mai târziu, Albina a fost marea și neprețuita școală pentru conducătorii de bancă de mai târziu, ea a învins cămătăria, care

mai ales între români făcea ravagii și în fine, ajungând la culmi nebănuite a îndeplinit și rostul de institut central de reescont, acordând credite în cont curent cu acoperire cambială tuturor băncilor de dincoace de Carpați, în condițiuni omenești, și tot Albina a condus și conduce până în zilele noastre în privința ajutoarelor acordate cu largă generozitate bisericilor, școalelor, asociațiilor constituite în vederea promovării operelor sociale și în această privință, servind de model celorlalte bănci. Dar despre aceasta, ceva mai târziu.

* * * *

Să vedem acum, ce bănci au mai luat ființă și repartitia lor pe regiuni :

Epoca dela 1872—1892 ²⁵⁾.

Aurora Năsăud, Reuniunea din Feldru jud. Năsăud.

Prima, a fost înființată în 1873, prin transformarea cooperativei de consum în reuniune de credit; a doua, a fost înființată în anul 1879, Casa de Păstrare din Săliște (1884).

Aurora și Casa de Păstrare, iau un avânt frumos, realizează lucruri de durată și activează cu multă energie în favoarea economiei românești. În România mare, se transformă în societăți anonime. Reuniunea din Feldru, rămâne o înjghebare mică, fără importanță, cu o activitate foarte redusă.

Rămân timp de 13 ani singurele organizațiuni de credit ale provinciei noastre, alături de Banca Albina.

În cursul anului 1885, se înființează Ardeleana S. A. din Orăștie, grație muncii neobosite și de Dumnezeu binecuvântată a marelui român și mecenat Dr. Ion Mihu, mare proprietar din Vinelea Jud. Hunedoara, care o conduce mai bine de 20 ani în calitate de Director, banca, sub conducerea sa mai mult decât înțeleaptă luând un avânt frumos și realizând o operă românească, ce-i face cinste.

Tot în acest an se înființează prin strădania și concursul material al lui Emanoil Ungureanu, în Timișoara, Timișiana S. A. care de asemenea îndeplinește un rost bine determinat și desvoltă o activitate românească, demnă de laudă.

Pe lângă aceste două bănci al căror capital social — pentru fiecare în parte — era de 50.000 fl. în cursul anului 1885, s'a mai înființat câte o bancă în : Deva, Ilva Mare, Borgo-Prund și Gherla.

În anii următori mai iau ființă:

Economul Cluj, (1886 cap. 50 mii fl.). Patria Blaj, (1886, cap. 55 mii fl.). aceasta din urmă fiind considerată de Banca Mitropoliei de Blaj, Arieșana Turda, (1887 cap. 50 mii fl.). Auraria

²⁵⁾ Dr. N. Petra, op. citat pag. 26—59).

Abrud, (1887, cap. 30 mii fl.), Mureșana Reghin^{25a}), (1887, cap. 60 mii fl.), Sylvania Șimleu, (1887, cap. 75 mii fl.), Victoria Arad, Bistrițana Bistrița, (1888, cap. 40 mii fl.), Hațegana Hațeg, (1888, cap. 50 mii fl.), Lugojana Lugoj, Someșana Dej, (1890, cap. 50 mii fl.), Crișana Brad (1891, cap. 14.463 fl. apoi bănci mai mici se înființează în cursul anului 1891 în Făget (Jud. Caraș) Poiana Sibiului, Grădiște (Jud. Hunedoara) și Copalnic Mănăstur, (Jud. Satu-Mare), Oravițana Oravița, (1892, cap. 100 mii fl.), Sătmăreana Seini, (1892, cap. 100.000 fl.), și alte două bănci în Alba-Iulia și Rodna-Veche.

La 20 ani dela înființarea Albinei găsim dincoace de munți 37 bănci, răspirate în toate centrele mai importante și locuite de români, activând cu elan, energie și cu mult folos în favoarea economiei românești, dar și în spiritul Albinei, care a semnat la multe dintre ele, părți importante din capitalul social.

Aceste bănci, împreună dispuneau de un capital social de 1.510.068 fl. de fonduri de rezervă în valoare de 363.561 fl.—24% din capitalul social — având pentru 9.354.867 fl. depuneri, beneficiind de un reescont de 2.276.635 fl. și realizând un beneficiu de 288.392 fl. iar totalul activelor fiind de 16.159.644 fl.

Epoca dela 1893—1900.

Sunt înființate în total 60 de bănci sau reununi de credit dintre cari, însă amintim numai pe cele mai importate: Lipovana Lipova, (1893, cap. 50 mii fl.), Luceafărul Vârșeș, (1894, cap. 100 mii fl.), Vlădeasa Huedin, (1895, cap. 35.000 fl.), Nădlăcana

²⁵ a) Dr. Eugen Nicoară, Contribuția memorandistului Dr. Patriciu Barbu, la întărirea românismului din Reghin. Revista Transilvania Nr. 8/1944, pag. 236/7.

Îată ce scrie inimosul român Dr. Eugen Nicoară despre întemeietorul Băncii Mureșana din Reghin :

„La începutul anului 1886 a convocat la sine acasă intelectualii mureșeni, în fața cărora și-a expus planul său pentru înființarea băncii românești din Reghin.

A oferit spre acest scop gratuit aproape un etaj întreg din casa sa, care era situată în piața orașului, în locul cel mai frumos și cel mai potrivit.

De sigur intelectualii au aprobat și au primit cu entuziasm oferta inițiatorului vrednic . . .

Cu această echipă a pornit noua instituție bancară pe drumul misiunii sale, sub conducerea lui Patriciu Barbu (Președinte al Consiliului și avocatul băncii). Grație înțelepciunii sale și a tactului său, instituțiunea s'a impus ferm și rapid. Ea a devenit o adevărată fântână de binefaceri, care a dus la înflorire și bunăstare materială românismul ținutului“.

Cu ajutorul — aproape legendar — la astfel de bărbați luminați și vizionari cari au sacrificat de multe ori avere și timp și cari au înțeles să dovedească un cald patriotism, au luat ființă multe dintre băncile noastre, cari mai apoi au devenit stâlpi puternici ai economiei și vieții românești.

Nădlac (1897, cap. 50 mii fl.), Bihoreana Oradea, (1898, cap. 600 mii cor.), Zlăgheana Zlatna, (1898, cap. 70 mii cor.), Mercur Năsăud, (1898, cap. 100 mii cor.), Poporul Lugoj, (1900, cap. 220 mii cor.).

La sfârșitul anului 1900, avem în total 97 bănci — dintre cari 31, erau reuniuni sau însoțiri de credit — cari împânzesc teritoriul locuit de români și măresc zona de influență a creditului românesc.

Bilanțul general per 31 Decembrie 1900, ne arată următoarele cifre:

Capital social, 9.631.566 cor. fonduri de rezervă, 3.254.500 cor. (34% din capital), depuneri 34.953.431 cor. (287% față de capital și fonduri), scrisuri funciare (Albina) 4.957.000 cor. reescont și creditorii, 8.022.555.— cor. alte conturi, 638.944 cor. beneficiu, 1.360.964 cor.

Casa, 850.883 cor. scont, 54.043.233 cor. cont curent, 1.667.224 cor. efecte și acțiuni, 3.042.411 cor. imobile, 2.029.673 cor. div. debitori, 1.863.419 cor. total activ și pasiv: 65.486.863 cor.

Urmărind literatura economică a acelor vremi, 1893-1900, vedem, că se abandonează forma cooperativelor de credit Schulze—Delitzsch, care punea răspunderea solidară și nelimitată a asociaților, cari din acest motiv nici n'au prea făcut progrese la noi și se primește forma Raiffeisen, adoptată între timp chiar și de sași, răspunderea asociaților mărginindu-se la de 2 până la cel mult de 5 ori, partea socială.

Găsim mai apoi, prima încercare de organizare comună a băncilor noastre, într'o organizațiune profesională.

Inceputul se face prin convocarea la Sibiu pe ziua de 25 Iunie 1898, a unei ședințe comune a tuturor băncilor românești, la care au participat 52 de bănci din totalul de 97, hotărându-se următoarele: ²⁶⁾.

- 1) uniformizarea contabilității,
- 2) obligativitatea băncilor de a-și comunica reciproc informațiunile ce au asupra solicitatorilor de credit, dar numai când sunt rugate de altă bancă,
- 3) stabilirea unui cadru de reescont pe seama băncilor noastre, reescont ce primeau dela: Albina, Ardeleana, Tumișiana și Victoria,
- 4) stabilirea procentului maxim ce poate fi acordat deponenților și a dobânzii maxime ce poate fi încasată dela debitori.

Prin aceasta, se urmărește evitarea concurenței nesănătoase și dușmănoase între bănci, cât și reducerea dobânzilor atât la depuneri cât și la împrumuturi.

²⁶⁾ Pavel Berariu, Partenie Cosma, 1939, pag. 129/30.

Se mai discută revizuirea obligatorie a băncilor prin revizori experți, editarea unui anuar al băncilor și înființarea unei publicațiuni periodice.

Ca urmare și ca realizare imediată și apare în același an, primul anuar al băncilor românești și Revista Economică care devine organul de publicitate oficial, al băncilor.

Epoca dela 1901—1914.

S'au înființat în total 102 bănci și 73 însoțiri și reuniuni de credit, deci 175 noi organizațiuni de credit. Astfel că la sfârșitul anului 1914 — ultimul an de activitate normală înainte de înfăptuirea României Mari — avem în total 152 bănci (70%) și 64 însoțiri de credit (30%).

Dintre noile bănci vom aminti numai pe cele mai importante: Chioreana Somcuta-Mare, (1901, cap. 250 mii cor.), Agricola Hunedoara, (1902, cap. 100 mii cor.), Sebeșana Caransebeș, (1902, cap. 100 mii cor.), Agricola Lugoj, Coroana din Bistrița, Sercăiana din Sercaia, Tibleșana din Reteag, Jud. Someș, toate înființate în cursul anului 1903 și având fiecare un capital de 100 mii coroane, Codreana Băsești, Târnavéana Sighișoara, înființate în 1905 și având un capital de 200 mii cor., Vatra Cluj, (1907, cap. 200 mii cor.), Drăganul Beiuș, (1908, cap. 200 mii cor.), Lumina Sibiu, (1909, cap. 600 mii cor.), Concordia Gherla, (1910, cap. 200 mii cor.) și Goronul Aiud, (1912 cap. 150 mii cor.), Maramureșana Sighet, (1912, cap. 200 mii cor.²⁷a).

Bilanțul general al băncilor românești pe anul 1914, ne prezintă următoarele cifre:²⁷).

²⁶ a) La înființarea și acestei bănci (Maramureșana), găsim gesturi demne de admirat și de reținut. Dr. Al. Filipașcu scrie în revista Transilvania Nr. 2/1944, pg. 168, următoarele: „Reușita înființării acestei bănci, care există și funcționează și azi în local propriu, se datorează în mare parte încurajării date de părintele Simeon Balaș din Săpânța, care în adunarea de constituire a băncii a declarat public, că va semna singur atâtea acțiuni, câte vor semna toți ceilalți acționari împreună“.

Acest admirabil preot — trecut în uitare — imită gestul fraților Mocieni din 1871, dela înființarea Băncii Albina.

Cinstit lucru face d. Dr. Al. Filipașcu, când desgroapă astfel de gesturi cari nu trebuie uitate, din contră, trebuind să servească de pildă vie și demnă de imitat.

²⁷) Bilanțul General al băncilor române pentru 1914, editat de Revista Economică.

Activ			Pasiv		
Contul	Bănci	Însoțiri	Contul	Bănci	Însoțiri
	(în mii de coroane)				
Casa, Giro, Cec	3,517	116	Capital	35,033	639
Cambii, împrum.			Fond rez.	15,537	467
pe oblig.	202,992	5,101	Fond pens.	3,332	22
Cont curent	11,703	50	Depuneri	108,344	2,747
Avansuri pe ef.	420	—	Scris. func.	11,071	—
Efecte	15,490	129	Reesc. și Lomb.	54,944	893
Acțiuni	867	112	Ct. Crt. și cred.	9,012	1,223
Efecte fond pens.	616	—	Div. cred.	9,080	44
Imobile	9,529	257	Beneficiu	3,066	60
Div. Ct. Debit	4,253	330			
Pierdere	32	5			
<u>Total</u>	<u>249,419</u>	<u>6,100</u>	<u>Total</u>	<u>249,419</u>	<u>6,100</u>

Recapitulând, avem :

	(în mii cor.)	
152 bănci (70%) dețin	249.419	97%
64 reuniuni (30%) dețin	6.100	3%
<u>216 Total</u>	<u>255.519</u>	<u>100%</u>

Teoretic, se revin pentru o bancă operațiuni în valoare de 1.640.914 cor. pe când la reuniuni și însoțiri avem numai 95.313 cor. ceea ce ne arată, că ideea cooperatistă n'a prins la noi nici până la 1914, populația participând mai bucuros la înființarea de bănci, scontând un dividend deci o rentabilitate mai bună la bănci. Pe de altă parte, conducătorii treburilor noastre politice și economice n'au stăruit prea mult asupra înființării de reuniuni sau însoțiri pentru motivul că, guvernul maghiar exercita un control asupra acestora, pe când băncile erau supuse numai codului de comerț din 1875, care după cum foarte bine observă Dr. N. Petra, avea dispoziții relativ liberale, doar aplicarea lor, se făcea cu strânsenie, față de minorități.

Începutul primului războiu mondial găsește românimea din acest colț de țară bine organizată, dispunând de un număr suficient de organizațiuni de credit cari activau cu mult elan și cu suflet românesc — după cum vom vedea — în favoarea economiei naționale.

Evident, organizația noastră era mult mai slabă decât a minorității săsești sau a majorității ungurești, dar pe când minoritatea săsească dispunea de o situație economică bine închiegată, comerțul, meșteșugurile și industria se găseau în mâinile lor, iar majoritatea ungurească dispunea de creditul de reescont nelimitat al băncii Austro-Ungare pe atunci, românii erau avizați numai la puterile lor proprii. Cu toate acestea, considerăm progresul realizat de români, de satisfăcător.

Populația românească a Transilvaniei, Banatului, Crișanei

și Maramureșului însuma la 1910, 2.830.040²⁹⁾ suflete, dacă vom cerceta situația bancară prin această prismă, vom stabili:

avem, 1 organizație de credit, la 13.102 suflete, și se revin 90 cor. din totalul activelor, de locuitor român, „iar pentru un împrumut, cade în mijlociu suma de 385 cor.”^{28a)}.

Prima constatare merge, a doua însă nu, dar cu toate acestea situația noastră era net superioară situației celorlalte minorități: sârbi, slovaci și ruteni.

Repartiția teritorială este bună, căci nu mai există județ sau ținut locuit de români care să nu-și aibă reuniunea sau băncuța sa, încât românii nu mai sunt nevoiți să alerge după credit la cămătarii satelor sau la băncile străine nouă, cari întotdeauna cereau de la neamul nostru procente superioare, celor încasate de băncile sau reuniunile românești.

Epoca 1901—1914, pe lângă părți bune, ne prezintă și unele aspecte dureroase ale vieții bancare românești.

Apariția unor bănci cu caracter de concurență și acest lucru nu numai la orașe ci și la sate, frământă lumea, agită spiritele, împarte pe români în tabere confesionale sau familiare, sparge în unele locuri solidaritatea națională și produce bucurii în tabăra dușmanilor noștri milenari. Dl. Dr. N. Petra în această privință ne dă date interesante²⁹⁾:

Agârbiciul din Jud. Sibiu, are două organizații de credit, una, având capital 940 cor. alta 970 cor. Cohalmul, Jud. Târnava Mare, are trei bănci, același lucru îl găsim în Blaj, Bistrița, Lugoj, Năsăud, Sibiu, Gherla etc. În loc să ne strângem rândurile și să întărim băncile sau reuniunile existente și cari și-au dovedit trăinicia și toată utilitatea, creiind noi și noi băncuțe, fără mițăm rezistența economică a poporului nostru. Foarte nimerit înferează această tendință Dl. Ion Lapedatu, într'un articol publicat în Revista Economică, anul IX, pag. 195, care este intitulat, Păcatele noastre:

... „cu și fără cunoștința trebuințelor noastre economice, cei mai mulți dintre noi lucrăm de capul nostru, așa că am ajuns acolo, încât până în sate și sătulețele cu 2—300 fumuri nu găsim trebuințe mai urgente decât fondarea de bănci ca societăți anonime. Ba mai mult, chiar în localități unde există bancă românească fondăm a doua, a treia, fie pentru că unii nu puteau intra în direcțiunea celei existente, fie că cei ce au ajuns odată într-o direcțiune cred, că neapărat trebuie să rămână toată viața acolo... Ba chiar fondările cele noi se fac pe ascuns, nu mai sunt publicate și salutate de toată presa națională, ca o necesitate economică”³⁰⁾.

²⁸⁾ Prof. S. Dragomir, La Transilvanie avant et après L'arbitrage de Vienne, 1943.

^{28 a)} C. Stere, Patru zile în Ardeal, pag. 81.

²⁹⁾ Dr. N. Petra, op citat, pag. 54.

³⁰⁾ Dr. N. Petra, op citat, pag. 53.

Dar această epocă, ne aduce și realizări îmbucurătoare.

Băncile mai mari existente: Albina, Ardeleana, Bihoreana, Timișana și Victoria participă larg și generos la înființarea de noi bănci ușurând strângerea de capital, delegă funcționarii lor pentru organizarea contabilității și administrației, admit funcționarii noilor înghetări, să facă practică la ele, cu un cuvânt, există o colaborare frățească între băncile mai vechi și noile creațiuni.

La 9 ani dela convocarea primei întruniri a delegaților băncilor românești în fine, se realizează înființarea Solidarității, asociația de institute financiare ca însoțire. (6 Iulie 1907).

Scopul asociației ne este arătat în articolul 4:

2) „va stabili norme generale unitare în ceea ce privește contabilitatea, controlul trebuincios și bunul mers al afacerilor administrative al băncilor. (Solidaritatea, a îndeplinit prin urmare rostul de Consiliu Superior Bancar, înființat abia în România Mare și în același timp, stabilește norme pentru un bilanț tip, de asemenea legiferat cu 30 ani în urmă în țara noastră. Dar și ungurii, înființează abia în 1917 Centrala băncilor, prescurtat PK. și realizează un bilanț tip, cu mult mai târziu. Solidaritatea, prin activitatea ei în acest domeniu, face muncă de pioner și servește ca model).

3) va supune la control periodic contabilitatea și administrația băncilor însoțite, prin revizorii experți, instituiți anume în acest scop;

4) va studia și propune normele generale pentru consolidarea și prosperarea băncilor;

5) va studia și iniția astfel de așezăminte și întreprinderi economice și financiare, cari s'ar putea înființa cu ajutorul material și moral al băncilor însoțite;

6) va edita un organ central de publicitate, eventual și alte publicațiuni pentru studierea problemelor economice și popularizarea cunoștințelor social-economice și financiare preste tot³¹⁾.

La înființare participă 84 bănci, iar în 1910, din 147 bănci existente, 121 sunt membre ale asociației. (83%).

Controlul periodic și contrasemnarea bilanțului prin revizorii Solidarității a ridicat mult prestigiul băncilor noastre, multe au fost admise la reescontul Băncii Austro-Ungare, toate au primit reescontul Băncii Albina și celorlalte 4 bănci mari, iar băncile mai mari, au primit credite de reescont dela marile bănci ale Budapestei, și Vienei, așa de mare era încrederea în revizorii experți ai Solidarității.

Revista Economică trece sub conducerea Solidarității, care de aici înainte îngrijește de regulata apariție și buna ei redactare.

Merite și dreptul la recunoștința neamului nostru în legătură cu această revistă au dobândit domnii: Dr. Cornel Diaconovich primul ei redactor, Ion Lapedatu, astăzi Vice-Guvernator la Banca Națională, redactor între 1906—1908 și Constantin Pop, directorul de mai târziu al Băncii Albina din Sibiu.

³¹⁾ Statutele Solidarității, pag. 3—4.

Activitatea desfășurată de regretatul Dr. Cornel Diaconovich în legătură cu înființarea Revistei Economice și a Solidarității și mai apoi la conducerea treburilor lor ne este astfel arătată de către Dl. Costi Pop, directorul de mai târziu al Băncii Albina Sibiu și succesorul său de mai târziu la redacția revistei:

„În mijlocul acestor preocupări găsește timp să se ocupe și să se dedice și chestiunilor economice ale poporului român. La 1898, inițiază și chiamă la viață, ajutat de un mănumchiu de oameni dezinteresați prima revistă economică românească din Ardeal, organul de față, „Revista Economică“.

Plan îndrăzneț și acesta, acum 25 ani, mai ales din lipsă de puteri intelectuale, Dr. C. Diaconovich a știut însă să învingă toate greutateile. Conduce această revistă ca primul director al ei și încurajează pe cei îndoelnici și-și crează, încurajându-i și îndrumându-i, un număr restrâns de colaboratori credincioși, cari ulterior aveau să-i ia locul și să continue opera începută de el. Colaborează însuși la această revistă cu numeroase articole, luminoase, în cari abordează idei sămătoase în interesul consolidării organizației noastre financiare și temeinice cunoștințe financiare-economice și o adâncă pătrundere a nevoilor noastre de ordin economic.

Mult regretatul Dr. C. Diaconovich se poate numi cu drept cuvânt părintele „Revistei Economice“, după cum trebuie să i se recunoască paternitatea și în ce privește „Solidaritatea“. Căci la inițiativa lui, a convocat la Sibiu venerabilul director executiv al Albinei, d. Partenie Cosma, conferințele directorilor de bancă români (1898 și următorii), la cari conferințe Dr. Diaconovich a avut rolul de notar și referent și din cari s'a dezvoltat ulterior, fixându-și statute: Solidaritatea“^{31 a)}.

Acei modeste colaboratori, au fost în primul rând domniile: Ion Lapedatu, Costi Pop și Ion Vătășanu, primii doi succesori la redacția Revistei Economice și toți trei împreună, sfătuitoari de elită ai Solidarității, deci ai vieții noastre bancare, căreia i-au dăruit experiența bogată și multi-laterală dobândită în slujba economiei românești, cât și cunoștințele luminate, câștigate pe băncile înalțelor școli de cultură profesională din vest, cu o rară vrednicie și o competență, demnă de admirat.

În această vreme se realizează și dorința unanimă a românilor de a avea o societate de asigurare curat românească, experiența făcută cu alții, la înființarea Transilvaniei, fiind destul de amară.

Solidaritatea ia inițiativa iar dl. Ion Lapedatu desăvârșește lucrările, încât pe ziua de 14 Mai 1911, se poate ține adunarea generală de constituire a Băncii Generale de Asigurare — Prima Ardeleană de astăzi — care ia ființă cu un capital de 1.200.000 cor. și pe ziua de 1 Ianuarie 1912, își începe activitatea la Sibiu,

^{31 a)} Constantin Pop, † Dr. Cornel Diaconovich, Revista Economică Nr. 34 din 30 August 1923. Articol scris cu ocaziunea trecerii la cele vecinice, a lui C. Diaconovich.

primind ospitalitate în edificiul de reședință al Băncii Albina, primul ei director fiind d-l Ion Lapedatu, care rămâne în fruntea ei până la finele anului 1927, pe ziua de 1 Ianuarie 1928, trecând în Direcția Băncii Naționale a României. Domnia-sa, a avut greaua sarcină și răspundere de a o organiza, dar tot Domnia-sa, a înălțat-o la culmi nebănuite încât a ajuns din urmă Transilvania, cu toată vechimea ei, de 45 ani mai mare.

Prilejul înființării acestei societăți de asigurare ne arată și și ne dovedește din nou impresionanta solidaritate românească, căci nu numai toate păturile sociale ci și toate băncile noastre iau parte la acoperirea capitalului social, directorii băncilor românești hotărând să impună debitorilor lor, asigurarea averii ipotecate, exclusiv la Banca Generală de Asigurare.

* * *

Rostul băncilor românești din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș a fost odată pentru totdeauna stabilit prin articolul 1 din statutele Băncii Albina Sibiu, dela început chiar:

„a procura poporului țaran mijloacele necesare pentru purtarea și dezvoltarea economiei sale, a deștepta într'ânsul spiritul de economie, a ridica creditul real în țară etc.“

Acest rost, a fost preluat de toate celelalte bănci românești înființate după Albina și a fost păstrat cu sfințenie nu numai până în preajma realizării României Mari, ci s'a perpetuat și după 1918, cu toatăcă, în structura plasamentului la câteva dintre marile bănci se produc schimbări firești, totuși plasamentul făcut în favoarea săteanului rămâne plasamentul lor principal.

La sfârșitul anului 1914, la un plasament total de 208.093.000 cor. făcut contra cambii, împrumuturi ipotecare și pe obligațiuni, la țărani, plasamentul în cont curent abia însumează la cele 216 organizațiuni de credit, 11.753.000 cor. ceea ce face abia 5% din totalul plasamentului — deși este sigur, că o parte și din acest plasament, a mers către marii agricultori — încât putem afirma fără să putem fi desmințiți, că băncile românești din provincia noastră au rămas pe linia dreaptă a ideii naționale și în slujba țaranului român, pe care printr'o muncă conștientă, perseverentă și plină de simț social, l'au transformat din robagul anului 1848, în stăpân pe pământul lui și stăpân în Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș.

Pe când la început nevoile de credit ale țaranului nostru se limitau la banii împrumutați pentru cumpărarea unui modest inventar viu sau mort, mai târziu nevoile lui devin mai ample și mai multiple, el începe să cumpere pământ sporindu-și patrimoniul, începe să-și dureze casă și edificii economice mai corespunzătoare, mai apoi trimițându-și copiii la școală de multe ori are lipsă de bani și pentru creșterea și întreținerea lor și la școlile înalte din Cluj, Budapesta și Viena sau de prin Germania, solici-

tări de credit, cari sunt satisfăcute de organizația bancară românească în întregime, culant și cu deosebită promptitudine.

O preocupare permanentă a conducătorilor de bănci a fost și reducerea dobânzilor uzurare la împrumuturi, această nizuință o găsim la Visarion Roman și la conducătorii viitori ai Băncii Albina, Partenie Cosma, Iosif Lissai, Ion Vătășanu și Constantin Pop, prin grija acestora, această problemă se discută și în întrunirile băncilor și în cadrul Solidarității, unde problema raționalizării muncii, a reducerii cheltuielilor și a dobânzilor debitoare a fost dezbătută în toată amploarea ei, preocupare pe care am găsit-o impresionant pusă și de omul de inimă ce a fost Dr. Ion Mișu — după cum rezultă din Monografia Băncii Ardeleana — care cumpără efecte, clădește sau cumpără imobile, pentru a putea spori venitul băncii în schimb, reducând adeseori în cei 20 ani cât a condus acea bancă, dobânda percepută la împrumuturi, dând rezultate, căci s'a lucrat în general cu un procent de 7—9% la împrumuturi și s'a bonificat între 4—6% după depuneri și conturi curente creditoare.

În această privință băncile noastre prin conducătorii lor au înțeles perfect de bine gândul lui Dr. Ion Mișu, exprimat atât de frumos în scrisoarea sa din 2 August 1910, adresată Direcțiunii Băncii Ardeleana — cu ocazia împlinirii unui sfert de veac,

„că în cele din urmă, viitorul neamului nu se țese în alt loc, decât în casele umile ale satelor noastre românești. Datori suntem prin urmare cu toții, a ajuta poporul în silințele sale potrivite a-l ridica prin bună stare și cultură.“³²⁾

Drept aceea, într'un raport adresat Consiliului de administrație și purtând data de 13 Decembrie 1888 tot el spunea textual:

„chemarea noastră este dublă, căci deoparte avem a stărui să asigurăm o dividendă corespunzătoare acționarilor noștri, iar de altă parte, nu ne este iertat a pierde din vedere, că institutul nostru nu este creat exclusiv numai în interesul acționarilor ci și în interesul poporului din care facem parte și că drept aceea datori suntem a lua între marginile date convenitele măsuri, ca împrumuturile acordate de noi să nu fie oneroase, adică prea scumpe“³³⁾.

Și acest lucru, se punea clar și fără echivoc, când pe piața Orăștiei,

„cametele ce le plăteau acestor uzurari erau foarte mari și îngreunătoare, căci ne spun bătrânii, că pentru fiecare 10 fl. luat cu împrumut trebuia să dea camătă, o ferdelă veche de grâu sau opt cupe de must“³⁴⁾.

³²⁾ Ion Lapedatu, Monografia Băncii Ardeleana, 1913, pag. 119.

³³⁾ Ion Lapedatu, op. citat, pag. 173.

³⁴⁾ Ion Lapedatu, op. citat, pag. 7.

Răspânditul ziar din Budapesta „Pesti Hirlap” într'un articol — pe care de altfel îl reproduce în traducere și Revista Economică, Nr. 26 din 17 Septembrie 1905 — vorbind de politica de dobânzi și de culața și omenia băncilor noastre spunea :

„Băncile românești din Traansilvania și Ungaria, sunt un reazim al intereselor specifice de rasă. Cumpără pământurile maghiare prin credite mai ieftine, ca de exemplu Albina 6% și celelalte bănci mai mici 8%”. (Probabil, vrea să spună, că se acordă credite pentru cumpărarea de pământ, pe termen lung, cu 6 până la 8%). In ceea ce privește culața față de debitori și clienți în general, ziarul maghiar scrie în continuare :

„Băncile românești sunt cu cea mai mare prevenire față de clientela lor, fie aceea românească, fie de orice altă naționalitate”.

In privința ajutoarelor acordate, spune :

„cu toate că s'au ridicat din sărăcie, de cinci ani încoace ele au dat 400.000 cor. pentru studenți, învățători, biblioteci, spitale, școli, teatre, reuniuni de meseriași etc.”

Cinstea și buna gospodărie încă este apreciată :

„In tot timpul existenței lor nu s'a întâmplat la institutele acestea nici măcar un singur caz de malversațiune sau pagube, în dauna deponenților sau altor creditori”.

De încheiere constată :

„Iar românii fără nici un ajutor dela stat, cu mijloace modeste, numai prin tăria lor de voință, prin muncă cinstită și dezinteresată, reputează mari succese economice, cari numai printr'un singur mijloc pot fi contrabalansate, prin o concurență puternică și tot asemenea organizată”²⁵⁾.

Mână în mână cu politica de scădere a dobânzilor debitoare merge și politica de ajutorare cu credite pe termen lung în vederea cumpărării de pământ.

Băncile noastre pătrund înțelesul adânc al bătrânului proverb, „cine stăpânește pământul, stăpânește țara” și nu refuză nici o cerere ce li se adresează, deși poate de multe ori acoperirea nu era tocmai bancară, sau termenul prea lung și în adevăr băncile noastre erau, atât înainte de primul războiu mondial cât și după 1918, imobilizate, și dacă nu s'a ajuns la nemulțumiri sau neajunsuri pentru ele, acest lucru e a se atribui numai cu-minenței deponenților, cari nici odată n'au săcăit băncile, cât și ajutorului dat de Albina, și celelalte 4 bănci mai mari, prin credite de reescont, care încă a depășit în cazuri justificate limita raționalului. După 1918, s'a produs ajutorul Băncii Naționale a României, încât cu toate crizele de ordin economic-financiar mai apoi de ordin politic extern, totuși băncile noastre, au putut face față ridicărilor de depuneri.

Nu ne stau la dispoziție date referitoare la cumpărarea de

²⁵⁾ P. Berariu, Partenie Cosma 1939, pag. 127.

pământ pentru timpul de înainte de 1900, avem în schimb o statistică foarte grăitoare, întocmită de secuiul șovin Tokaji Laszlo, pentru un deceniu și anume, pentru intervalul de timp : 1903—1912 ³⁶⁾.

Pământ cumpărat de români, dela unguri :
(Pierderile ungarilor spune Tokaji)

Județele în ordinea pier- derii de pământ	Moșii pe- ste 50 jug. pierdute (pentru valoare în mii de cor.)	Jugăre	Valoarea	Câștigul românilor	
				Jugăre	Valoarea
Sălaj	103	23,594	9,626	23,854	9,964
Alba	74	21,741	9,230	16,089	6,496
Someș	123	33,512	8,756	31,460	8,427
Târnava-Mică	60	15,296	6,657	6,137	2,767
Hunedoara	70	18,572	6,157	20,060	5,565
Cluj	102	17,364	5,282	17,364	5,282
Târnava-Mare	37	18,849	5,127	8,053	2,785
Turda	55	9,750	4,898	9,920	4,898
Trei-Scaune	30	10,675	3,191	7,905	2,090
Mureș	35	5,874	2,558	5,735	2,676
Năsăud	8	3,668	1,051	3,396	860
Odorheiu	5	995	510	995	510
Făgăraș	4	1,055	238	1,055	238
Sibiu	2	593	140	593	140
Ciuc	2	224	38	224	38
Brașov	—	—	—	89	—
Pământ cump. sub 50 jug.	—	12,855	6,428	12,855	6,428
Total	710	194,617	69,826	166,783	59,136

Tokaji László, prin titlul sugestiv „Țară de vânzare” vrea să atragă atenția cercurilor conducătoare asupra primejdiei pentru Transilvania în special, ivită de pe urma infiltrației tot mai pronunțată și tot mai susținută a elementului românesc în viața economică-politicește, eram aici, mai bine de 2000 ani, — chiar și în județele cu mare majoritate de populație ungurească și-și pune întrebarea — de altfel interesantă pentru ei — care este cifra adevărată a jugărelor de pământ cumpărate de români pe întreg cuprinsul județelor locuite de români, când numai în 16 județe studiate, cifra jugărelor trecute în proprietatea românească trece de 166.783, căci tot el ne arată, că cele 42.635 jugăre cumpărate în Hunedoara de către grozii unguri, sunt în cea mai mare parte păduri, deci pierderea e mai mare pentru unguri și din acest punct de vedere, căci ungurii au vândut românilor, numai

³⁶⁾ Tokaji László, Eladó Ország, Cluj, 1913, pag. 12 și tabloul II.

arător și pășune. (Secuiul se plânge că, conții au cumpărat dela români păduri, pe cari le-au folosit, ca terenuri de vânătoare).

În adevăr cifra iugărelor este mult mai mare după cum ne-o arată contele Ștefan Bethlen, mare proprietar în Bachnea, jud. Târnava-Mică, premierul de mai târziu al Ungariei Trianonice, căci la cifra finală a lui Tokaji de circa 167.000 el mai adaugă pentru aceeași perioadă de timp o pierdere de alte circa 100.000 iugăre — probabil, după date culese din alte județe decât cele studiate de Tokaji László — încât după datele ungarilor, numai pentru un deceniu, ei pierd cel puțin 268.000 iugăre de pământ, în marea majoritate arător.

„Este foarte semnificativ că în același timp 1,4 mil. unguri au trebuit să emigreze, împrăștiindu-se pe întreaga suprafață a pământului, din cauza setei de pământ și în urma mizeriei din țara lor. Ei n'au putut să găsească aici un petec de pământ, în schimb românii aveau destul”²⁷⁾,

o spune drept și cinstit scriitorul Kovács Imre, urgisit și urmărit de unguri, fiindcă a avut curajul să vorbească de mizeria țărănilor unguri, în Ungaria.

În aceeași carte, Kovács Imre mai afirmă :

„Partea leului din organizarea economică a românilor o avea Astra, popii dela sate, Albina, cu instituțiile de credit românești grupate în jurul ei. Expansiunea românilor în defavoarea ungarilor se datorește îndeosebi acestora din urmă, care aveau o politică financiară și de credit cât se poate de bine chibzuită și conștientă”.

Și avea dreptate ungarul, căci și C. Stere — deși nu era economist și nici n'a avut preocupări economice-financiare — totuși, în scurta sa ședere în Ardeal, a putut constata :

„Aici e taina succesului Albinei: ea a știut să ajungă mai ales instrument de credit țărănesc.

Albina, acordă împrumuturi simple țărănești, pe lângă că tot țărăni în majoritate, se folosesc și de celelalte forme de credit”^{27 a)}.

Sunt numărate acuzele aduse băncilor noastre, că au cumpărat moșii și le-au parcelat la români. O politică economică, care în mod firesc putea fi numai națională, scormonește proteste și o sumedenie de cărți și articole de ziare, se ridică contra băncilor românești.

Să vedem, după cartea lui Tokaji László, cari bănci au cumpărat direct moșii, și cari bănci au acordat împrumuturi, înlesnind astfel românilor augmentarea proprietății lor, prin cumpărarea în asociație a unor moșii ungurești de peste 50 iugăre, pe cari apoi, le-au împărțit între ei.

Datele ce dăm mai jos, sunt culese din însemnările susnumitului autor și le dăm pe județe :

²⁷⁾ Curentul din 15 Nov. 1943, Revoluția mută de Kovács Imre, trad. de Simion Hieșiu.

^{27 a)} C. Stere, op citat, pag. 81.

Se cumpără direct de către bănci moșii și se parcelează apoi numai la români, de către următoarele bănci :

Jud. Alba : Sebeșana, Sebeș, 128 iugăre, Auraria, Abrud, 173 iugăre, Șoimul, Uioara, 400 iugăre, Patria, Blaj, 300 iugăre. Total : 1001 iugăre.

Jud. Năsăud : Coroana, Bistrița, 800 iugăre.

Jud. Cluj : Albina, Sibiu, 2000 iugăre.

Jud. Hunedoara : Crișana, Brad, 300 iugăre, Agricola, Hunedoara, 439 iugăre (3 moșioare), Progresul, Ilia, 80 iugăre, Ardeleana, Orăștie, 50 iugăre. Total : 869 iugăre.

Jud. Someș : Coroana, Bistrița, 994 iugăre, Țibleșana, Re-teag, 300 iugăre. Total : 1294 iugăre.

Jud. Târnava-Mare : Albina, Sibiu, 1012 iugăre (2 moșii), Mugurul, Dumbrăveni, 154 iugăre. Total : 1166 iugăre.

Jud. Târnava-Mică : Albina, Târnăveni, 1008 iugăre (3 moșii).

Total : 8.938 iugăre.

Se acordă împrumuturi, în cele mai multe cazuri la agricultori asociați, pentru cumpărarea de moșii peste 50 iugăre prin :

Județul Alba : Albina, Economul, Banca din Chichiș, Șoimul și Piatra din Teiuș.

Județul Năsăud : Albina, Aurora, Bistrițana.

Județul Ciuc : Albina.

Județul Cluj : Albina, (9 împrum.), Economul, (5 împrum.), Vatra, (4 împrum.), Silvania Simleu, (1 împrum.), Patria Blaj și Bistrițana, câte 1 împrumut.

Județul Făgăraș : Pentru cumpărarea celor 1181 iugăre în valoare de 288,060 cor, Albina Sibiu, acordă împrumuturi în valoare de 186,000 cor. restul, a fost acoperit de cumpărători.

65% din prețul de cumpărare deci, s'a dat de Albina.

Județul Hunedoara : Albina, (2 împrum.), Corvineana Hunedoara, (2 împrum.), Crișana și Victoria, (câte 1 împrumut).

Județul Mureș : Albina, (13 împrum.), Patria și Lumina Sibiu, (câte 1 împrumut), Mureșana Reghin.

Județul Someș : Someșana Dej, (7 împrum.), Economul și Vatra, (câte 4 împrum.), Lăpușana Tg. Lăpușului, (3 împrum.), Bistrițana, Albina, Vlădeasa Huedin, Minerva Beclean, (câte 2 împrum.), Țibleșana, (1 împrum.).

Județul Sălaj : Silvania, (23 împrum.), Chioreana Somcuta-Mare, Codriciana Băsești, și Sălăgeana Jibou, (câte un împrum.).

Județul Târnava-Mare : Albina, (3 împrum.), Furnica Făgăraș, (2 împrum.), Frăția Agnita, (1 împrum.).

Județul Târnava-Mică : Albina, (8 împrum.), Vulturul Târnăveni — fost Diciosânmartin, — (4 împrum.), Ardeleana și Patria, (câte 1 împrum.).

Județul Trei-Scaune : Albina Brașov.

Județul Turda : Arieșana Turda, (15 împrum.), Șoimul

Uioara, (2 împrum.). Lăpușana, Patria și Economul, (câte 1 împrumut).

Evident, numărul împrumuturilor trebuie să fie cu mult mai mare, Tokaji Laszlo, probabil o extras dela C. F. numai datele referitoare la contractele trecute pela C. F. din capitala județelor, fără a mai da și pella Judecătoriile Rurale.

De asemenea cercetând cu atenție tabelele date de el, am dobândit certitudinea, că s'a cumpărat pământ și de către particulari, camuflând băncile noastre (cari, prea erau atacate de unguri) care pe urmă s'a parcelat. Această certitudine o avem despre: Dr. Ion Mihu, care a lucrat pentru contul Băncii Ardeleana Orăștie și Dr. Iuliu Morariu, care a lucrat în numele Băncii Șoimul din Uioara. Vor fi fost și alții, pe cari nu i-am putut identifica, dar bănuim, că au procedat la fel ca cei de sus și: Dr. Iuliu Vulcu, Dr. Victor Bontescu din Hațeg și Dr. Gheorghe Măcelariu, cari figurează drept cumpărători, pentru sute de iugăre, în tabelele lui Tokaji Laszlo.

Tokaji Laszlo terminând documentarea studiului său cu miros șovin, spune: ²⁹⁾.

„Faptele ne dovedesc, în special pentru Ardeal, că din partea românilor s'a inițiat o acțiune bine cugetată și pusă la punct, forțată chiar, de cumpărare de pământ. Se cumpără peste nevoile reale ale populației românești, se trece deci marginea la care ar trebui să se oprească dorința firească și justă, de acaparare de pământ“.

Pentru a continua:

„Astra și Albina, — instituțiuni de cari noi aici astăzi nu avem, — s'au pus mai nou în serviciul unor scopuri, cari periclitează nu numai interesele maghiarimeii, ci chiar și existența statului“.

Stabilind apoi, că în mijlociu s'a plătit pentru 1 iugăr, 345 cor. găsește, că acest preț este cu mult prea mic și deci moșierii unguri n'au vândut amăgiți de mirajul unui preț prea remuneratoriu ci în cele mai multe cazuri, din cauza datorilor prea mari și a dobânzilor fără suflet, percepute de băncile ungurești, și oftează, că pe când ungurii înainte de 1903, (ungurii în Ardeal, după el, dădeau 35,4% din totalul populației) dețineau 52% din teritoriul destinat agriculturii și românii, (împreună 64,6%, sașii 8,2% și românii 56,4% din totalul populației) dețineau numai 48%, pe atunci după 1913, repartitia proprietății se deplasează în favoarea românilor, căci ungurii mai dețin 45,8% iar sașii și românii 54,2%.

Acuză de lipsă de patriotism pe moșieri — vânzătorii, se recrutează pentru 95% dintre aceștia — atunci când afirmă:

- ²⁹⁾ Tokaji László, op. citat, tabelele : 2, 15, 16, 17, 60, 19, 27, 77, 40, 93, 87, 21 și 131.

³⁰⁾ Tokaji László, op. citat, pag. 10.

„Marea, dar în special proprietatea mijlocie, alunecă din mâinile ungurilor, mica proprietate, se menține mulțumitor“⁴⁰⁾.

Bizony László, în cartea sa intitulată: *A keleti határról* (Dela hotarul de est) carte apărută în 1913 și prefăcută de fostul premier ungar Coloman Szell, caracterizează activitatea băncilor noastre astfel: ⁴¹⁾.

„Băncile valahe sunt un cuptor incandescent al urii împotriva ungurilor, în care se căleşc săgețile otrăvite ale iredentei valahe“.

Activitatea cinstită, corectă, plină de omenie și pusă firesc numai în slujba neamului nostru, este suspectată, controlată și urmărită de toată lumea și de toată presa ungurească, din provincie și din Budapesta, căci mare este numărul cărților și articulelor, cari se ocupă de noi și de băncuțele noastre.

Așa, „Pesti Naplo“ din Budapesta în numărul său din 23 Iulie 1905 arată, că unde în preajma anului 1900, în Cenad nu se găsea niciun proprietar valah, după cinci ani, peste 30% din teritoriul județului se găsește în mâinile noastre, grație activității băncilor românești cari: ⁴²⁾.

„cu bani primiți din România, caută să pună stăpânire pe pământuri ungurești, cu o aviditate fără seamăn. Aceasta ar fi cauza principală și a emigrărilor. Băncile ungurești, sunt aproape numai la orașe, pe când nu există comună de 6,000 suflete, unde să nu fie o casă de păstrare românească“.

Vom mai cita o singură frază din „Szegedi Hírlap“ (nici presa Seghedinului nu ne dă pace) care prin 1903 scria: ⁴³⁾.

„Băncile valahilor sunt subvenționate din România, agenții lor sunt oamenii cei mai agili. Băncile noastre maghiare nu pot face concurență institutelor de bani ale naționalităților, nici agilelor și avantajelor bănci valahe, etc.“

Atât particularii cât și presa bănuiau, că băncile noastre sunt finanțate cu credite din România, când de fapt ele lucrau cu mijloace proprii și în special cu ajutorul creditului de reescont acordat în condițiuni optime de; Albina, în special, care avea și îndeplinea rostul unui institut central, mai apoi de Ardeleana, Timișana, Bihoreana și Victoria.

Este adevărat, că Banca Națională a României solicitată de Albina, a intervenit în favoarea organizației noastre de credit dar acest lucru s'a produs — mi se pare — numai prin 1911, când băncilor noastre — se spune, că la ordinul guvernului maghiar — li s'a denunțat creditul de reescont din partea marilor bănci din Budapesta și a trebuit să le vină în ajutor Banca Albina, care

⁴⁰⁾ Tokaji László, op citat, pag. 19.

⁴¹⁾ Ion Olteanu, *Capitalul Național din Ardeal etc.*, 1934, pag. 69-70.

⁴²⁾ Dr. N. Petra, op citat, pag. 204.

⁴³⁾ Dr. N. Petra, op citat, pag. 202.

și ea la rândul său, era angajată peste puterile ei. Atunci, Banca Națională prin Banca Agricolă din București, a pus la dispoziția Albinei un credit de 5 milioane Lei^{42a}).

În schimb este adevărat, că atât Albina cât și unele bănci mai mari (Ardeleana etc.) au cumpărat efecte românești a căror rentabilitate era mai bună decât a efectelor ungurești sau austriace cât și acțiuni, participând de exemplu Albina, la înființarea „Muntelui de Pietate” din București (1906).

Tot atât de interesantă este activitatea băncilor noastre și în domeniul social, școlar și bisericesc.

Biserica și școala mai ales au fost ajutate de băncile noastre și existența lor a fost asigurată prin mijloacele bănești puse la dispoziția lor an de an, nu ca o millă, ci ca o contribuție permanentă și benevolă, ce și-au impus-o băncile românești chiar prin statutele lor, imitând în această privință fericita inspirație a modestului dascăl din Rășinari, Visarion Roman, care a stabilit chiar prin statutele Băncii Albina, o cotă de cel puțin 5%, pentru scopuri sociale-culturale, care cotă, a fost preluată și de alte bănci.

Dar întotdeauna sumele distribuite de bănci au depășit cota ce și-au impus, căci după cum cetim în multe monografii bancare apărute după războiu, în România Mare, multe ajutoare — cele mai importante — erau trecute direct între cheltueli, ascuns, fără amintire, pentru a nu îngădui ungușilor, să cunoască opera națională săvârșită de ele. De altfel aceleaș lucru îl fac și băncile ungurești, dela 1919 încoace.

Era direct, o întrecere sănătoasă pătrunsă de fanatismul național, în distribuirea de burse și ajutoare, băncile mici participând alături de cele mari și aproape nu a existat sector național, în care să nu se fi resimțit ajutorul lor.

Așa de exemplu:

Corvineana din Hunedoara, pentru 1911, distribue o dividendă de 9.000 cor. iar pentru scopuri culturale acordă suma de 1.750 cor., ceea ce în raport cu dividendă face 18%; Creditul din Zărnești, la o dividendă de 5.600 cor. dă pentru scopuri culturale 1.781 cor. sau 32% în raport cu dividendă; Crișana din Brad, la o dividendă de 22.000 cor. acordă pentru binefaceri 11.310 cor. sau 51% în raport cu dividendă; Economul din Cluj, la o dividendă de 32.000 cor. dă pentru binefaceri 9.018 cor. 20% în raport cu dividendă; Furnica din Făgăraș, la un dividend de 16.800 cor. distribue ajutoare pentru 3.360 cor. sau 20% în raport cu dividendă; Vlădeasa din Huedin, la un dividend de 8.400 cor. dă pentru binefaceri 4.304 cor. cea ce revine la 51% din dividend.

Reuniunile și însoțirile de credit imită și ele gestul patriotic al băncilor, așa de exemplu tot pentru 1911, din 46 însoțiri și

^{42a}) Informație dată de dl dr. Ilie Beu.

reuniuni, 30 sau 65% nu acordă nici un ban pentru binefaceri, se îngrijesc de dotarea fondurilor de rezervă fără să plătească nici dividend, iar 16 sau 35% acordă astfel de ajutoare, cari de multe ori sunt mai importante decât dividendă distribuită acționarilor.

Așa de exemplu:

Casa de păstrare din Săliște, distribue un dividend de 18.795 cor. iar pentru scopuri de binefacere acordă 14, 163 cor. 76% în raport cu dividendă; Cruțarea din Gădălin Jud. Cluj, distribue un dividend de 118 cor. iar pentru binefaceri 462 cor. 390% în raport cu dividendă; Dreptatea din Feneșul Săsesc Jud. Cluj, nu distribue nici un dividend, în schimb dă pentru binefaceri 100 cor. același lucru îl găsim la Insoțirea din Almaș (Hunedoara) care dă pentru binefaceri 150 cor. Insoțirea din Apoldul de Jos, Jud. Sibiu, la un dividend de 420 cor. dă pentru ajutoare 679 cor. Insoțirea din Câmpeni Surduc Jud. Hunedoara, la un dividend de 451 cor. distribue ca ajutoare 660 cor. iar Insoțirea din Perșani Jud. Făgăraș, distribuie un dividend — pe hârtie — de 702 cor. însă adunarea generală hotărăște, ca această sumă să fie întrebuințată pentru complectarea lefurilor învățătorilor și în fine tot astfel procedează și Insoțirea din Veștem Jud. Sibiu, care nu distribue nici un dividend, în schimb donează pentru plata învățătorilor suma de 550 cor. ⁴¹⁾.

Pentru anul 1911 — studiat de noi — 111 bănci împreună. acordă pentru binefaceri suma de 175.390 cor. ceea ce revine în valoarea de astăzi, 43.875.500 Lei, iar cele 16 însoțiri, acordă pentru ajutoare 21.813 cor. sau în valoare de astăzi, 5.453.250 Lei, revenindu-se în mijlociu de bancă, 1.580 cor. sau 395.000 Lei și de însoțire, 1.364 cor. sau 341.000 Lei.

Pentru o cinstită documentare, să vedem și unele din realizările culturale ale băncilor noastre:

Albina.

Școala Civilă de fete, minunata școală din Sibiu, care a dat provinciei noastre atâtea brave și admirabile mame, cât și Școala Elementară de fete tot din Sibiu, își datorează viața Băncii Albina spune P. Petrescu în Monografia Băncii Albina (pag. 86).

„De sigur cea mai bună din toate școlile românești pentru fete, superioară și tuturor școlilor de acest fel din Regat”, spune C. Stere în cartea sa, „Patru zile în Ardeal, impresiuni fugitive” ^{42a)}.

Masa studenților din Sibiu, înființată în anul 1895, de atunci și până în 1918, a acordat masa de amiază gratuit la 50 elevi dela școlile medii ale Sibiului, cheltuindu-se în 1897 de ex.

⁴¹⁾ Toate datele de mai sus, sunt culese din Anuarul Băncilor române, 1913, Anul XIV.

^{42a)} C. Stere, op. citat, pag. 75.

3.000 fl. și care sumă a sporit în 1911, la 8.000 cor. În plus, Banca Albina a găzduit masa studenților în edificiul ei de reședință, a mai dat lumina și încălzitul, gratuit.

Atât Școala Civilă de fete cât și Masa Studenților funcționează și astăzi, doar școala, s'a transformat — spre regretul multora — în Liceu, fiind sustrasă astfel menirii originale pentru care a fost înființată la timpul său.

Ambele așezăminte, au luat viață cu ajutorul material al Băncii Albina, dar pentru înființarea și organizarea lor a stăruit Dr. Partenie Cosma și admirabila și vrednica sa tovarășe de viață Doamna Maria Cosma, după cum am fost informați, din partea D-lui Ion Lapedatu, Vice-Guvernator B.N.R.

Gândurile bune dăruite cu largă generozitate și truda lor au fecundat binefăcător viața politică, economică, financiară și socială a provinciei noastre, fără ca posteritatea să le fi fost recunoscătoare, mai mult, uitarea și ingratitudea le-a fost răsplata.

Până la 1896, s'au tipărit cu cheltuiala sa, următoarele cărți, destinate Școlii Superioare de Comerț din Brașov:

1) Introducerea în științele comerciale de I. C. Panțu și A. Vlaicu, 1892;

2) Manual de drept comercial, lucrat de Ion Socaciu, 1894;

3) Merceologia și Tehnologia pentru școlile comerciale de A. Vlaicu, 1895;

4) Kompasul românesc, redactat de P. Petrescu, pentru anii 1892—1896.

Sau acordat o sumedenie de burse pe seama studenților dela Liceul Comercial din Brașov și Academia de Comerț din Viena Gratz:

Vasile Goldiș — pe atunci ministru — spunea, că Albina până în 1918, a acordat peste 50 milioane de Lei — valoarea de pe atunci — pentru scopuri culturale și de sigur și-a întemeiat afirmațiunea pe date sigure și certe, ce a primit dela Albina.

Crișana, Brad.

Sprrijinește timp de 28 ani, Liceul ort. din Brad, acoperind 60%, din bugetul său;

Acordă un ajutor de 50.000 cor. pentru terminarea clădirii Liceului. (În bani val. de astăzi 12.5 mil. Lei). Pe acel timp, această admirabilă bancă, avea un capital social de abia 100 mi cor.

Timp de 11 ani, a acordat ajutoare pentru susținerea la 18 școli românești din Județul Hunedoara, 200.000 cor.

Fără să facem amintire de ajutoarele mărunte cari reprezintă cifre impresionante.

Casa de păstrare din Săliște, jud. Sibiu.

Cota de binefacere, care până în anul 1920 era de 45% din

beneficiul net, a fost redusă simțitor prin transformarea ei din reuniune de credit, în bancă.

În cei 37 ani ai existenței sale că reuniune a dat pentru binefaceri 329.913 cor. sau în valoarea de astăzi, 82.5 mil. Lei.

Iată, vre-o câteva înfăptuiri mai importante ale acestei bănci:

Acordă comunei politice Săliște, două împrumuturi în val. de 100.000 cor. fără dobânzi, care sumă s'a întrebuințat pentru construirea unui local pe seama Judecătoriei rurale și pentru lucrări edilitare. (50 mii, a costat localul judecătoriei și 50 mii, s'a întrebuințat pentru îndiguirea râului în specal). În 1904, cumpără dela Primărie localul Judecătoriei pentru suma de 100.000 cor. plătiind deci dublul sumei investite cu ani în urmă.

Acordă bisericii ort. un împrumut de 25.000 cor. fără dobânzi, pentru construirea unei aripi și a unei săli festive la școala confesională, amortizează mai apoi an de an, acel împrumut.

Acordă aceleași biserici, un împrumut de 10.000 cor. tot fără dobânzi, pentru cnstruirea casei protopopești și amortizează și acest împrumut.

Ține la dispoziția Reuniunii de înmormântare din Săliște suma de 10.000 cor. pentru constituirea fondului de garanție — fără care nu putea lua ființă — nu încasează nici o dobândă și amortizează și această sumă.

În anul 1913, construiește cu o cheltuială de 97.000 cor. Casa Națională, în care găesc adăpost toate societățile culturale ale Săliștei: Casina Română, Reuniunea Meseriașilor Români, Reuniunea Economilor, Societatea Studenților etc., toate primind găzduire, cu titlul gratuit.

Economistul Prof. Dr. Ion Răducanu, ocazional, scrie despre această bancă:

„Socotesc înființarea Casei de Păstrare din Săliște, ca un act epocal în istoria nizuințelor noastre pe teren economic ⁴⁵⁾.

Ardeleana, Orăștie.

Încă della înființarea ei — 1885 — acordă un ajutor permanent de 6.000 cor. (astăzi, 1.5 mil. Lei) pe seama bisericii ort. pentru plata învățătorilor și astfel asigură existența și buna funcționare a școlii române din Orăștie.

Inițiințază Reuniunea economică, pe care o înzestreză cu un prim fond de 10.000 cor.

În 1910, cu ocazia jubileului de 25 ani de viață, pune bazele unui fond jubiliar economic, pe care-l dotează cu 100 mii cor. atunci, când capitalul ei, era de numai 1 mil. cor. Menirea acestui fond era:

⁴⁵⁾ Dr. Ion Lupaș, Casa de păstrare Săliște, 1894—1909, 1918, pag. 17.

„să promoveze prin indemn la muncă conștiință și cinstită, ridicarea populației din circumscripția centralei și filialelor sale, să promoveze întărirea elementului românesc din Orăștie“.

În anul 1889, înființează Fondul Casei Române, pe care în timp de 7 ani îl dotează global cu 4.000 cor.

Se mai creiază Fondul Casa Națională din Orăștie cu scopul de a se clădi un edificiu mareț în care să se adăpostească toate instituțiile culturale și sociale românești, fond care până în anul 1910, l-a dotat an de an, ajungând la 36.086 cor.⁴⁶⁾.

Banca Lumina.

Datele de mai jos ne sunt furnizate de D-l Octavian Fulea, fost funcționar al acestei bănci:

Această bancă, a fost înființată în anul 1909 — la doi ani dela intrarea în vigoare a faimoasei legi a lui Apponyi, care amenința existența școlilor profesionale — de către Mitropolia de Sibiu cu un capital de 600.000 cor. aur cu scopul, ca din beneficiu să se plătească numai un dividend de 5%, iar 45% să se utilizeze pentru plata învățătorilor și susținerea școlilor profesionale ortodoxe.

La acordarea de împrumuturi, urma să aibă întâietate preoții și învățătorii ortodocși, ai Mitropoliei de Sibiu.

Obligațiunea, de a se vărsa 45% din beneficiu Mitropoliei de Sibiu, a fost respectată și de către Banca Românească din București, care prin fuziunea a preluat această bancă în anul 1920, răscumpărând prin o sumă perpetuă de Lei 25.000 — pe care se obliga, a o plăti drept subvenție, Mitropoliei de Sibiu.

Banca Victoria Arad.

Primim cu oare care întârziere datele cerute dela Banca Victoria Arad, Bihoreana din Oradea și Timișana din Timișoara, astăzi, fuzionate sub numele de mai sus.

Din memoriul ce ni s'a adresat, reținem următoarele:

Dela înființarea lor și până la 1914, ajutoarele date bisericii, școlii și pentru întreținerea studenților săraci, din beneficiile anuale, sunt de peste 20.mil. Lei — afară de ajutoarele speciale și ocazionale.

Așa de exemplur:

Bihoreana, a contribuit cu mai multe mii de cor. la înființarea Liceului ort. din Brad;

Victoria, a contribuit cu 25.000 cor. la înființarea Școlii civile de fete din Arad și cu 20.000 cor. la întemeierea unui internat de băieți, iar

⁴⁶⁾ Datele, sunt culese din monografia, scrisori ce mi s'au adresat, studiul d-lui Ion Olteanu, Capitalul Național din Ardeal etc., 1934.

Timișana, a susținut pe cheltuiala sa, un internat de băieți la Timișoara. (Alumneu).

Cele trei bănci în plus, „au susținut și alimentat toată propaganda politico-națională în această parte a țării, sacrificiile toate făcându-se în serviciul și folosul ideii fundamentale, ideia națională românească”.

Să vedem acum după anuarul băncilor române din 1913, anul XIV, cum s'a distribuit la unele băncuțe, cota de binefacere în cursul anului 1911:

Banca Populară Dej.

Astra Sibiu, 200 cor. școalelor, 500 cor. bisericilor ambelor culte, 425 cor.

Cordiana Fofeldea, Jud. Sibiu.

Reuniunii femeilor din Arad, 425 cor. Mesei studenților din Brașov și Cluj, 60 cor. Biblioteca din Fofeldea, 25 cor. studenților excursioniști din Brașov, 20 cor. Reuniunii femeilor din Sibiu, 20 cor. Episcopiei din Caransebeș, 175 cor.

Banca Economia din Cohalm.

Pentru sinistrații din Teaca și Reghin, câte 20 cor. bisericilor (trei la număr) 710 cor. la trei școli, 350 cor. Fondului zia-riștilor, 50 cor. Mesei studenților din Brașov 50 cor. și pentru bustul lui Barițiu, 20 cor.

Am citat textual din anuar, pentru a vă înfățișa și Domniilor voastre preocupările conducătorilor noștri de bancă în legătură cu distribuirea cotei de binefacere — cum i se spunea pe atunci — și am ales la întâmplare și dintre băncile mai mărunte, adevărindu-se afirmația făcută, că exista o întrecere sănătoasă între bănci, pentru detașarea din beneficiile anuale a unor sume de bani, care apoi se distribuiau pentru cele mai variate scopuri naționale și culturale.

Vom cita după D-l Ilie Olteanu, câteva cifre, reprezentând sume de bani distribuite pentru scopuri de binefacere de unele bănci, dela înființarea lor și până la 31 Decembrie 1933:⁴⁷⁾.

⁴⁷⁾ Ion Olteanu, op. citat, pag. 64—66.

Numele băncii și localitatea	Anul înființării	Capital (în mii de Lei)	Sume donate
Albina, Sibiu	1872	100,000	91,000
Andreiana, Rășinari	1911	3,000	3,300
Auraria, Abrud	1887	1,000	2,400
Victoria, Arad	1887	80,000	20,000
Chioreana, Șomcuta-Mare	1901	400	1,100
Casa de Păstrare, Săliște	1884	2,500	11,300
Corvineana, Hunedoara	1895	6,000	10,200
Crișana, Brad	1891	10,000	8,100
Detunata, Bucium	1895	60	2,400
Economul, Cluj	1885	10,000	5,400
Mureșana, Reghin	1886	5,000	1,400
Olteana, Viștea de Jos,	1893	1,000	1,500
Patria, Blaj	1886	10,000	5,000
Silvania, Șimleu	1887	3,000	3,600
Someșana, Dej	1890	1,000	1,900

Datele centralizate de D-l I. Olteanu pentru 57 bănci, ne dau o cotă de binefaceri distribuită până la finele lui 1933, de Lei 208.266,703 (florenii și coroanele aur, fiind transformate în Lei după paritatea din 1934). Astăzi, luându-se valoarea de acum, suma bineînțeles este mult depășită.

După cum am mai amintit, băncile românești prin activitatea lor, au contribuit la scăderea procentelor luate de cămătări sau de băncile ungurești, dela debitorii lor, dar n'au inaugurat nici o politică de dividend.

Băncile noastre, după cum foarte bine o spune d-l Dr. N. Petra ⁴⁸⁾:

„nu au urmărit nici când un scop utilitarist pur și simplu, nu au fost nici institute de binefacere. Au fost întreprinderi comerciale, cari printr-o activitate cinstită și rodnică au lucrat la consolidarea economică a românilor ardeleni. Au urmărit beneficii numai în măsura în care acestea erau rezultatul unei munci oneste, în cadrul idealului lor național“.

Dr. N. Petra, stabilește pentru diferiți ani, rentabilitatea capitalului social — câte procente face beneficiul din capital — și constată următoarele: ⁴⁹⁾.

In anul 1873,	rentabilitatea a fost de :	7,7%;
” 1888	” ”	12,0%;
” 1895	” ”	11,2%;
” 1900	” ”	12,0%;
” 1908	” ”	9,6%;
” 1914	” ”	8,5%;

Media deci, nu trece de 10%.

⁴⁸⁾ Dr. N. Petra, op citat, pag. 72—73.

⁴⁹⁾ Dr. N. Petra, op citat, pag. 73.

În privința dividendelor plătite, tot Dr. N. Petra ne spune ⁴⁹⁾:

„Rămânând în cadrul unei politici sănătoase, băncile noastre s'au mulțumit cu un beneficiu, care să le permită distribuirea unor dividende puțin superioare dobânzii care se dădea pentru depunerile spre fructificare. După 1910, dividendă se apropie de o valoare medie, în jurul cifrei de 6.8%.

După anuarul Băncilor române, anul XIV, 1913 din beneficiile anului 1911, s'au plătit în cursul anului 1912, la cele 131 bănci cercetate de noi, următoarele dividende:

1 bancă, plătește	2%	0,7%
1 „ „	3%	0,7%
2 bănci, plătesc	4%	1,4%
9 „ „	5%	6,3%
24 „ „	6%	18,1%
40 „ „	7%	30,5%
27 „ „	8%	23,4%
5 „ „	9%	3,5%
11 „ „	10%	7,7%
1 „ „	11%	0,7%
8 „ „	12%	5,6%
1 „ „	14%	0,7%
1 „ „	15%	0,7%
<u>131</u> „ „		<u>100%</u>

104 bănci — 81.1% — după datele culese de noi, au plătit în cursul anului 1912, pentru anul de gestiune 1911 o dividendă între 2 și 8%, iar 27 bănci, sau 18.9%, o dividendă ce a variat între 9 și 15%, cea mai mare dividendă fiind plătită de Banca Auraria din Abrud.

Albina și Victoria, plătesc 10%, Ardeleana și Patria, 12% iar Corvineana, 14%.

Reuniunile de credit pentru același an, au plătit următoarele procente, drept dividend:

27 reuniuni, nu plătesc nici un dividend		60%
1 reuniune, plătește un dividend de	1%	2,3%
2 reuniuni, plătesc un dividend de	2%	4,6%
1 reuniune, plătește un dividend de	3%	2,3%
1 reuniune, plătește un dividend de	5%	2,3%
3 reuniuni, plătesc un dividend de	6%	6,9%
4 reuniuni, plătesc un dividend de	7%	9,2%
3 reuniuni, plătesc un dividend de	8%	6,9%
1 reuniune, plătește un dividend de	9%	2,3%
1 reuniune, plătește un dividend de	10%	2,3%
<u>44 reuniuni</u>		<u>100%</u>

⁵⁰⁾ Dr. N. Petra, op. cit. pag. 74.

Casa de păstrre din Săliște, plătește un dividend de 8%, iar Aurora din Năsăud, de 10%.

Pe când Casei de Păstrare i se poate admite dividendul de 8% căci jerește 45% din beneficiul anual pentru scopuri de binefacere, pe atunci Aurora, își cam uită de tradiția cooperatistă și urmărește mai mult scopuri lucrative, cu toate că și ea a realizat o operă de ajutorare a românilor din Județul Năsăud, remarcabilă.

Datele de mai sus, dovedesc temeinicia afirmațiilor făcute de Dr. N. Petra, că băncile noastre n'au urmărit numai beneficii, ci au ținut întotdeauna seama și de opera socială și au făcut o legătură trainică, cinstită și plină de omenie, între interesele acționarilor și ale debitorilor. — . —

Un alt merit al băncilor noastre, este crearea unui grup de intelectuali, grupul funcționarilor de bancă, cari — ca număr — vin la locul al doilea, imediat după dascălii satelor, cari activează nu numai la orașe ci și la sate, contribuind la organizarea vieții economice românești. Prin stăruința lor, numărul comercianților și al meșteșugarilor români, sporește dela un an la altul încât anul izbăvirii și mântuirii naționale — 1918 — găsește prezentă până și în orașele de pe frontieră, în spre Ungaria Trianonică, o burghezie, ce are o conștiință națională vie.

Tot din rândurile acestor funcționari se mai recrutează în multe locuri și președinții sau secretarii Astrei cari rostesc cuvântări cu caracter economic sau patriotic, înființează cu ajutorul material al băncilor, biblioteci populare, organizează conferințe publice, sprijinesc presa cotidiană și iau parte la luptele pentru emanciparea politică a neamului nostru, fățiș, fără teamă, căci nu puteau fi amenințați din partea guvernului cu retragerea ajutoarelor dela stat — cum era cazul preoților sau dascălilor — sau cu mutarea în Slovacia sau dincolo de Dunăre, cum se proceda cu funcționarii români din slujba statului, sau cu retragerea concesiunii de crâsmă dela românii cari îndrăgneau să voteze pe față cu, candidatul român ⁵¹⁾.

Mărturia spontană a ajutorului dat de băncile noastre și de funcționarii lor, vieții noastre politice, o avem și o găsim strălucit, exprimată într'un articol publicat în Budapești Hirlap din 16 Mai 1908, în care se spune textual ^{51a)} :

„Strălucita învingere a partidului național român în comitatul Caras-Severin, se poate atribui celor 25 bănci valahe, împrăștiate în el.

În dosul succeselor din comitatul Aradului, stă Banca Victoria din Arad. Iar cu Maniu și Vaida, ne-au fericit mai ales Patria din Blaj și Auraria din Abrud“.

⁵¹⁾ Autorul acestor rânduri, în 1911—12, găsindu-se în slujba Băncii Albina Suc. Dumbrăveni, la vârsta de 18 ani, a îndeplinit rostul de secretar al Astrei, rostind conferințe istorice la sate și organizând sborul lui Vlaicu — Septembrie 1912 — din Dumbrăveni, pe atunci Elisabetopol.

^{51a)} Revista Economică, Nr. 48—51 din 14 Decembrie 1935, pag. 354.

Intelectualii noștri și conducătorii vieții politice, au găsit de asemenea un sprijin material în băncile noastre, în consiliile de administrație și în comitetele de cenzori, fiind în cele mai multe cazuri aleși fruntași ai vieții noastre, cari astfel și-au putut complexa fericit câștigul lor profesional, sau au rezistat atunci, când guvernul maghiar a luat măsuri contra lor, suprimându-le ajutorul de la stat.

Băncile românești ale Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului, au fost prezente în toate momentele importante în viața neamului nostru,

finanțează cu bani, primele începuturi ale organizației Statului Român pe planurile noastre, Banca Albina și Banca Centrală pentru Industrie și Comerț din Cluj, acordând Consiliului Dirigent multe milioane, ca împrumut,

iar în economia românească a României Mari, caută să treacă comerțul și industria — înstreținute nouă — în mâinile autohtonilor, sprijinind larg dorințele legitime ale poporului nostru, de a stăpâni și ocupațiunile lucrative.

Cele mai multe dintre ele însă, rămân și în continuare băncile sătenilor, căci plasamentul agricol continuă să primeze, după cum rezultă din datele culese de dl. Ilie Olteanu și date în vileag prin studiul său publicat în 1934: ⁵²).

Andrei B. Rășinari, avea la 1933 plasament agricol	100%
Ardeleana, Orăștie	62%
Auraria Albrud	70%
Arieșana, Turda	100%
Aurora, Năsăud	86%
Oravițana, Oravița	85%
Poporală, Dej	83%
Câmpiana, Mociu	92%
Oltoreana, Șomcuta	67%
Concordia Gherla,	78%
Corvineana, Hunedoara	86%
Crișana, Brad	81%
Economul, Cluj	76%
Furnica, Făgăraș	70%
Mureșana, Reghin	80%
Silvania, Șimleu	91%
Vatra, Cluj	92%
Vlădeasa, Hușid	80%

și toate celelalte, mai puțin cunoscute, dar tot atât de românești și cu un trecut tot atât de luminos și glorios, se găsesc în situații similare.

Rostul indeplinit de organizația noastră bancară înainte de unire, este atât de sugestiv și de frumos desprins și fixat, de savantul academician și eminent cunoscător al problemelor noastre ban-

⁵²) Ilie Olteanu, op citat, pag. 97—100.

care, dl. Profesor Dr. Victor Slăvescu, care în admirabila sa carte, *Organizația de credit a Românilor*, spune: ⁵³⁾.

„Puterea capitalistă a băncilor românești din Ardeal și Banat se rezema pe modestele gospodării țărănești, dela care adunau depozitele spre fructificare și cărora le acordau tot felul de credite. Cu excepția câtorva bănci mai răsărite, mai toate aceste institute de credit și economii, erau asezate la țară, în mijlocul gospodăriilor țărănești, dela care își trăgeau puterile și pentru binele cărora lucrau. Numărul românilor prin oțășele Ardealului fiind foarte redus, era firesc ca aceste bănci curat românești, să aibă un caracter rural.“

Iar despre conducătorii băncilor noastre, se exprimă:

„Alături de conducătorii politici militanți, acești modești conducători economici și-au avut partea lor de merit incontestabil, în ceea ce privește ridicarea economică a țărânilor.

Căci, dacă țărâניה ardeleană are astăzi gospodărie bună și destulă pricepere în meșteșugul ei, aceasta se datorește până la un punct și acestor modeste bănci, cari lucrau fără ajutorul nimănui, răzamate totdeauna pe propriile lor puteri, atât de modeste“.

Tot atât de emoționantă este și mărturisirea cărturarului vlădică dela Sibiu, înalt Prea Sfinția Sa Dr. Nicolae Bălan, făcută în „Congresul Economic al Transilvaniei și Banatului” ținut în ziua de 28 Noemvrie 1935, în Clujul nostru românesc, privind trecutul băncilor noastre: ⁵⁴⁾.

„...căci băncile noastre, pentru salvarea cărora ne-am întrunit, n'au izvorât din înjgheburile vr'urilor grupări de interese mărunte; ele n'au fost dughiene de neguțatorie lucrativă în sensul inferior al cuvântului, ci au fost instituții de apărare și de spornică chivernisire a rodului muncii țărănilor noștri harnici și cetății de apărare a fondurilor bisericesti destinate zidirilor de lăcașuri sfinte și de școli. Dar aceste bănci, au fost un puternic izvor de creștinească și românească ajutorare și promovare a tuturor acelor așezăminte, pe cari se reazimă viața și tăria neamului. Ele, au dat ajutoare pentru ridicarea de biserici și școale, ele au împărțit burse tinerilor harnici și săraci, ele au sprijinit țărâניה românească cu credite ieftine, înlesnindu-i cumpărarea de pământ dela streinii latifundiaři . . .

Astfel, felul în care băncile românești din Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș și-au înțeles chemarea, li-a împrumutat importanța unor așezăminte de înaltă utilitate națională”.

Băncile noastre, împreună cu biserica și școala, formează o trinitate nedespărțită și indestructibilă, care menține pe aceste plaiuri trează conștiința națională, ne scapă de exodul populației dela țară spre America, îl fac pe țăran, stăpân pe averea lui și pe acest pământ locuit și muncit de el de mai bine de 2000 ani, țăran, care apoi grăbește în ziua de 1 Decemvrie 1918, la Alba-Iulia, spre a

⁵³⁾ Prof. Dr. V. Slăvescu, *Organizația de credit a Românilor*, pag. 352.

⁵⁴⁾ *Revista Economică*, Anul XXXIII, Nr. 48—51, pag. 14, (Dec. 1935).

decreta și cu voința sa, liber și vijelios, alipirea fără condiții și pentru totdeauna a acestui pământ la Țara Mamă, consfințind astfel nizuințele de eliberare și de întregire a hotarelor, ale bravei și mult încercatei noastre armate naționale.

Nu putem încheia aceste rânduri — mai cu seama, că este vorba de rostul împlinit de băncile noastre pentru unire — fără ca să dăm și numele oamenilor de bine: în afară de Visarion Roman, Partenie Cosma și frații Mocioni, intrați în Pantheonul neamului, cari au ostenit pentru înființarea lor sau prin munca lor trudnică și de albină le-au ridicat din nimic la culmi nebănuite, cari însă au fost dați uitării sau, sunt pe cale să fie uitați:

Simeon Balea, fondator Maramureșana, Sighet.
 Patriciu Barbu, fondator Banca Mureșana, Reghin.
 Valeriu Bologa, director Albina Suc. Brașov;
 Dr. Victor Bontescu, consilier, Hațiegana, Hațeg;
 Romulus Cărăbaș, director Banca Timișiana, Timișoara;
 Dr. Andrei Cosma, director Banca Silvania, Șimleu;
 Dr. Cornel Diaconovich, director Banca Albina Sibiu;
 Dr. Amos Frâncu, director Banca Economul, Cluj;
 Episcopul N. Ivan, președinte Banca Vatra și Lumina, Cluj, Sibiu;
 Iosif Lissai, director gral Banca Albina, Sibiu;
 Dr. Teodor Mihali, director g-ral Banca Someșana, Dej;
 Ion Rujan Maxim, fondatorul Casei de Păstrare, Săliște;
 Dr. Ion Mihu, director Banca Ardeleana, Orăștie;
 Nicolae Nilvan, director Banca Chioreană, Șomcuta-Mare;
 Dr. Nicolae Oncu, director Banca Victoria, Arad;
 Dr. Coriolan Popp, director Banca Bihoreană, Oradea;
 Gheorghe Pop de Băsești, director Banca Codreana, Băsești;
 Iosif Popescu, director Banca Mureșana, Reghin;
 Sava Raicu, director Banca Victoria, Arad;
 Dominic Rațiu, director Banca Albina, Lugoj;
 Gheorghe Russu, director Banca Poporală, Dej;
 Petre Stoica, director Banca Sentinela, Satul Nou;
 Ilie Trăilă, director Oravițana, Oravița;
 Dr. Gavril Tripou, director Banca Coroana, Bistrița;
 Emanoil Ungureanu, președinte Banca Timișiana, Timișoara;

Dr. Ilie Beu, censor, consilier și președ. (50 ani) Banca Albina, Sibiu;
 Valeriu Bologa, director Banca Vlădeasa, Huedin;
 Dr. Tiberiu Brediceanu, director Banca Albina, Brașov;
 Emilian Cioran, director Banca Andreiana, Rășinari;
 Emanoil Comșa, director Banca Crișana, Brad;
 Ion Ghișe, director Banca Crișana, Brad;
 Constantin Hertia, director Banca Casa de Păstrare Săliște;
 Ion I. Lapedatu, director gral la Prima Ardeleană, Sibiu-Cluj;
 Mateiu C. Jiga, director Banca Furnica, Făgăraș;
 Dr. Ion Mariș, director Maramureșana, Sighet;
 Iosif Orga, director Banca Economul, Cluj;
 Constantin Pop, director Banca Albina, Sibiu;

Victor Pop, director Hațegana, Hațeg.
Dr. Octavian Sglimbea, director Banca Ardeleana, Orăștie;
Ion Vătășanu, director general Banca Albina, Sibiu.

Dintr'un memoriu ce am primit din loc competent, se desprinde inimos și munca depusă de Preotul-Profesor Ion Gherman, pentru înființarea Băncii Crișana din Brad, la propășirea căreia a contribuit o serie întreagă de ani, în calitate de Secretar, fără nici o remunerație.

Slăvită să le fie în veci, memoria celor trecuți în eternitate și toată caldă noastră recunoștință acelorora, cari la o vârstă înaintată — când ar avea tot dreptul la odihnă — continuă totuși să activeze, cu energie neînfrântă și cu elan tineresc, unii, la aceleași bănci, alții, în fruntea altor instituții,

iar băncilor noastre, cel de sus să le hărăzească continuă prosperitate și zile de glorie, ca cele despre cari, se face amintire în aceste rânduri.

Les banques roumaines de Transylvanie et leur rôle dans la préparation de l'Union (1868—1918)

L'activité bancaire chez les Roumains de Transylvanie vient d'avoir (1943) trois quarts de siècle d'existence continue. Cette institution est donc plus jeune chez nous que chez les Hongrois et les Saxons, peuples vivant à nos côtés sur cette terre historique de Transylvanie où nous demeurons depuis plus de deux mille ans, que nous avons arrosée de nos sueurs et dont la possession nous est si passionnément et si injustement contestée par les Magyars, arrivés assez tard des steppes orientales et glissés plus récemment encore dans ces parages où ils sont loin d'avoir une continuité respectable, seule capable d'attacher vraiment l'homme au sillon.

Si les banques ont assez longtemps fait défaut aux Roumains transylvains, c'est qu'ils n'étaient pas comptés jadis parmi les trois nations privilégiées du pays : Hongrois, Szeklers et Saxons. Leur existence a été, jusqu'à la fin de 1848, celle d'un peuple de serfs. Leurs nécessités économiques en étaient forcément restreintes et l'industrie domestique y pourvoyait d'une façon suffisante, sans qu'il y eût besoin de monnaies et d'échanges internationaux.

Mais voici qu'en 1848, un minimum de libertés politiques, enlevé de haute lutte et non pas octroyé par d'autres, arrache les Roumains à leur léthargie millénaire et leur crée des besoins qui ne pouvaient plus être comblés par leurs trop modestes moyens pécuniaires ou par leur économie domestique si mal outillée. Devenus peu à peu maîtres de la terre qu'ils labouraient, il leur fallait du cheptel et un inventaire agricole varié, puisque le seigneur étranger n'était plus disposé à leur prêter sa charrue et ses boeufs. Une fringale de bien-être, aussi vieille que leur existence sur le plateau de l'ancienne Dacie, les poussait, en outre, à augmenter leur patrimoine. Malheureusement, toutes ces aspirations nouvelles exigeaient beaucoup d'argent qu'aucun bas de laine roumain n'était à même de leur fournir, de par l'absence de toute organisation du crédit.

Ce crédit, ils ne pouvaient le trouver chez les capitalistes Hongrois ou Saxons, auxquels s'ajouteront les Juifs au cours du

XIX-e siècle, parce que tous ceux-ci, forts du monopole des occupations lucratives, abusaient de l'inexpérience de leurs anciens serfs et leur demandaient des intérêts usuraires. Il y en avait qui montaient jusqu'à 200% à en croire des sources contemporaines. Plus d'une existence roumaine en a été détruite et plus d'une modeste fortune a passé ainsi dans des mains étrangères.

En dépit de ces abus, près d'un quart de siècle s'écoula depuis l'obtention de la liberté politique en 1848 et jusqu'à la fondation de la première banque roumaine digne de ce nom, banque pourvue de larges capitaux. C'est qu'il y avait des problèmes plus importants qui exigeaient des dirigeants d'alors une solution urgente.

Il fallait, ainsi, multiplier les écoles, les églises, les imprimeries, les livres et les périodiques. Et on a eu raison de s'y employer d'abord, parce que le progrès économique d'un peuple doit marcher de pair avec son progrès intellectuel. Ce dernier peut même entraîner un état économique florissant par les esprits éclairés qu'il forme. On a donc créé premièrement des écoles élémentaires dans les villages, des instituts théologiques d'un niveau académique et des écoles normales d'instituteurs, organisées, ces dernières, sur le modèle des établissements saxons similaires, tout en tenant compte des prescriptions des lois autrichiennes. On rédige mieux les journaux existants et on leur assure une apparition régulière; on en fonde de nouveaux, spécialement destinés au peuple, et l'on commence à publier des revues à l'intention des intellectuels.

Toute cette oeuvre est due à l'initiative de l'archevêque orthodoxe de Sibiu, Mgr. André Saguna, pionnier d'un avenir meilleur, dont l'association pour la culture intellectuelle du peuple roumain, «Astra» se proposait non seulement de répandre les bonnes connaissances, mais visait également à vulgariser l'intérêt pour les questions économiques, tout d'abord par une propagande active en faveur des métiers, du commerce et de l'industrie. Un timide essai de coopération appartient au même genre d'entreprises destinées à prêcher d'exemple. Les coopératives commençaient justement à se répandre en Transylvanie, surtout parmi les Saxons. Si les Roumains en adoptaient le système, celui-ci aurait certainement rendu de grands services à leur cause nationale, puisque de telles organisations, dirigées forcément par les prêtres et les instituteurs des villages, développaient l'altruisme et l'esprit social.

La première institution de crédit chez les Roumains de Transylvanie a été réalisée par Bessarion Roman, modeste instituteur d'abord, issu de l'école normale de Saguna. Il était de Rasinari, gros bourg situé dans la proximité immédiate du siège métropolitain. Le grand archevêque restait son inspirateur et son conseiller. Dans leurs tâtonnements du début, ils se réglèrent sur les Saxons dont le premier établissement de crédit datait de 1835, tandis que les Roumains ne purent fonder une organisation analogue qu'en 1868.

Malheureusement, la coopérative de Roman n'a pas eu le succès qu'on en attendait et cela pour plus d'un motif. Ainsi, l'apport social et les frais initiaux (respectivement, 50 et 2—10 florins) étaient fixés à des taux trop élevés pour l'indigence roumaine. Le principe de la responsabilité illimitée des associés a fait réfléchir, ensuite, beaucoup de gens prudents et leur abstention a privé la coopérative du capital important dont elle aurait eu besoin. Elle a donc végété une quinzaine d'années dans ces conditions malaisées, trop heureuse qu'il n'y ait eu à sa dissolution ni perte, ni profit pour les souscripteurs.

Ce que les Saxons venaient de réaliser facilement, les Roumains ne le pouvaient encore. Ceux-là, mieux organisés économiquement, plus éclairés et dûment éduqués dans le sens coopératif, couraient confier leurs économies à toute entreprise fructueuse, tandis que le paysan roumain, trop méfiant, préférait garder ses sous dans son escarcelle. C'était là une réalité dont Roman n'avait pas tenu suffisamment compte.

D'ailleurs, chez les Hongrois non plus la coopération ne recontraît alors un meilleur accueil, parce que le système de la société anonyme qu'ils empruntaient aux Autrichiens s'adaptait mal à leur peu de confiance dans la puissance du crédit.

BCU Cluj / Central*University Library Cluj

L'échec de la première coopérative roumaine ne découragea pas Bessarion Roman, intelligence vive et remuante, qui risqua alors la dot de sa femme pour se rendre à Vienne afin d'y étudier l'organisation et le fonctionnement des grandes banques, aussi bien que le mécanisme de la bourse des valeurs. Fort maintenant d'un matériel documentaire important, il en extraît ce qui pouvait convenir à son peuple et rédige le projet des statuts d'une vraie banque. Des gens de bien auxquels il soumet ses statuts y donnent cette fois une adhésion enthousiaste. C'est ainsi que naquit la «Banque Albina, soc. an.», aujourd'hui encore la plus ancienne, comme la mieux organisée et la plus prospère des institutions de crédit chez les Roumains Transylvains.

Sa fondation ne s'accomplit pas sans de sérieuses entraves. Du projet de Roman au fonctionnement légal de l'«Albina», plus d'une année et demi se perdit en démarches auprès du gouvernement de Budapest, car les Hongrois font traîner l'approbation des statuts, chicanent sur les détails et en exigent la modification. Ils s'avisent, spécialement, de demander que l'«Albina» ait un capital social de 300.000 florins, espérant ainsi étouffer en germe la première banque roumaine. C'était tabler sur la pauvreté valaque qu'ils ne croyaient pas capable de souscrire une telle somme, soixante fois supérieure aux capitaux des deux caisses d'épargne saxonnes (Sibiou et Brachov), leurs banques les

plus anciennes, qui fonctionnaient bien avec des capitaux ne dépassant pas 5.000 florins.

Mais l'élan des Roumains s'avéra invincible et cet obstacle fut surmonté : le capital exigé fut largement couvert et l'«Albina» put enfin ouvrir ses guichets en avril 1872. Son activité marque un tournant important dans la vie économique des Roumains. Le mérite en revient d'abord à Bessarion Roman, comme nous l'avons dit, à son travail tenace et épuisant, puis à un certain nombre de ses compatriotes qui l'ont compris et soutenu. Nous recontrons parmi eux les frères Alexandre et Antoine Mocioni dont l'influence auprès du gouvernement de Budapest a fini par lui arracher l'approbation des statuts. Il est probable que sans eux, l'«Albina» aurait attendu bien des années son autorisation de fonctionnement.

Bessarion Roman demeure donc le père incontesté du crédit roumain en Transylvanie. Il a resserré la communauté roumaine car le capital de sa banque a été souscrit par des citadins comme par des paysans quelle que fût leur confession. Il a montré dans toute occasion son entente des affaires, en rédigeant des statuts restés en vigueur, depuis, presque sans modifications — quant aux opérations bancaires tout au moins, car il les a prévues toutes et il les a pratiquées à l'«Albina» dès le début — ; ces statuts ont servi plus tard de modèle à toutes les autres banques transylvaines. Roman a eu surtout le grand mérite de mettre son «Albina», au service du paysan roumain, son meilleur client, qu'il a débarrassé de l'usurier néfaste, son vieil ennemi enfin muselé. Des dividendes de plus en plus gros aux actionnaires n'étaient pour lui qu'un souci accessoire. Il songeait plutôt au rôle civilisateur et social de sa banque et il établit par statuts qu'une cote d'au moins 5% du bénéfice annuel sera versée aux bonnes oeuvres. A son exemple, d'autres banques plus jeunes contribuèrent à entretenir de leurs deniers les écoles et les églises de Transylvanie. De 1872 à 1918, il y a eu là-bas, entre les forces intellectuelles et économiques des Roumains, une collaboration vraiment fraternelle dont l'harmonie bienfaisante a victorieusement résisté à toute tentative de destruction ou d'affaiblissement par l'intrigue, de la part des Hongrois, leurs ennemis millénaires.

«Albina» a servi, enfin, de pépinière pour la préparation des employés de banque et plus d'un de ces apprentis-banquiers a été appelé par la suite à diriger des établissements similaires où il introduisait l'organisation correcte et méticuleuse du milieu de sa formation.

Bref, dans plus d'un domaine, «Albina» a frayé la voie et a répondu par là au voeu de son président, émis lors de la première assemblée générale.

Vingt ans après la fondation de cette banque, il y en avait en Transylvanie 37 autres et à la fin de 1900 leur nombre s'élevait à 97, sans compter 37 associations de crédit de moindre envergure. A la veille de la guerre de 1914, leur progrès marquait 152 banques et 64 associations de crédit. Leur répartition territoriale veillait à ce qu'il n'y ait pas de région habitée par des Roumains sans institution de crédit à capital roumain.

Au début de notre siècle, on crée aussi une fédération des banques roumaines appelée «La Solidarité» dont l'organe est «La Revue économique», les deux redevables de leur existence au Dr. Cornélius Diaconovitch. Elles compteront parmi leurs directeurs des gens aux larges horizons comme Jean Lapedatu, aujourd'hui vice-gouverneur de la Banque Nationale de Roumanie, ou comme Const. Pop et Jean Vataşanu. L'organisation du crédit roumain en devient plus homogène et plus ferme dans sa lutte sur le terrain économique contre les Magyars. Plus que par le passé, le critérium national préside à son activité, et l'on peut dire que jamais depuis, la fédération ne s'en est départie.

Après avoir terrassé l'usure et les fermes une fois pourvues d'inventaire agricole et de cheptel, les banques roumaines poursuivent leur oeuvre nationale par l'appui énergique et constant qu'elles accordent aux paysans désireux de rentrer dans leurs droits, en arrondissant leurs petites propriétés. Qu'elles achètent directement du vendeur étranger ou qu'elles prêtent l'argent nécessaire à l'acquisition d'une terre par un Roumain, cette entreprise est bientôt jalouée et entravée par les Hongrois qui, entre 1900 et 1916 notamment, se livrent à une guerre soutenue et acrimonieuse contre les banques roumaines dont l'activité ouvertement nationaliste se développait pourtant dans le cadre de l'observance la plus étroite de leurs statuts approuvés et des lois en vigueur.

La liste des chets d'accusation de la presse magyare contre les banques roumaines est bien longue. Le grand propriétaire hongrois vendait librement sa terre puisque l'amour des grandeurs, inhérent à sa race, le poussait à mener un train de vie au dessus de ses ressources; très souvent, la banque roumaine, ou le paysan soutenu par elle, obtenait la propriété par concurrence loyale; les journaux et les auteurs hongrois n'en sonnaient pas moins le branle-bas du danger pour demander à l'état magyar, outragé et menacé, les contre-mesures les plus fortes. Ils exigeaient en conséquence qu'on interdise à l'avenir toute vente foncière de Hongrois à Roumain. Ce voeu ne tardera pas à devenir loi (1915—16) pour la zone frontière et cette loi on l'applique de nouveau de nos jours dans la Transylvanie septentrionale où les mêmes Hongrois paraissent avoir perdu plus que jamais le sens des réalités les plus tangibles.

La presse magyare critiquait, ensuite, et sur le ton le plus véhément, l'article statutaire en vertu duquel on destinait 5⁰/₀

des bénéfiques aux institutions de culture ou d'assistance sociale : églises, écoles, périodiques, etc... Là encore, on voyait une activité dangereuse pour l'état hongrois. Celui-ci regardait d'ailleurs d'un oeil méfiant l'entrée au fameux parlement de Budapest de certains directeurs de banques roumaines dont les employés avaient pris une part active à la campagne électorale. Nouveau prétexte d'attaques contra «Albina» et ses soeurs...

Mais il y avait davantage. Les chefs de la vie politique et intellectuelle des Roumains étaient entrés, pour la plupart, dans les conseils d'administration ou dans les comités de censeurs des banques. Ce fait divers naturel rallume l'imagination déjà trop échauffée des Hongrois et une grêle d'articles et de livres s'abat sur les banques roumaines. En vain leur répondait-on que le crédit roumain était une organisation minoritaire, vivant de ses propres forces, appelée à la vie par l'argent et le labeur des Roumains —, la nation soi-disant dominante ne comprenait pas que de tels capitaux puissent servir exclusivement à ceux qui avaient travaillé à les accumuler et non à d'autres.

Il ressort clairement de ces polémiques que la banque roumaine de Transylvanie a bien mérité de la reconnaissance publique et que l'admiration de toute une nation lui est désormais acquise à bon droit. Sans elle, la vie de tout un peuple opprimé eût été beaucoup plus dure, sinon impossible, car, sans support économique, tout effort intellectuel se serait effondré. Les 500 millions lei-or distribués en un demi-siècle à des institutions d'enseignement et d'assistance en disent long sur ce point.

Les pires ennemis de cette banque confirment de la façon la plus éclatante sa haute moralité, en même temps que sa légalité irréprochable. Voici, à ce propos, un certificat significatif délivré en 1905 par le journal magyar «Pesti Hirlap» :

«Depuis que ces institutions existent, on n'a signalé dans leur sein aucun cas de malversation ou de mauvaise gestion préjudiciable aux déposants ou à des créanciers quelconques. Sans aucun appui de la part de l'état et seulement par leurs propres moyens, par ténacité et à force de travail honnête et désintéressé, les Roumains remportent de grandes victoires dans le domaine économique, succès qu'on ne pourrait neutraliser que par une concurrence de la même taille et tout aussi bien organisée».

